

LAISVOJI MINTIS

Mėnesinis iliustruotas mokslo ir literatūros laikraštis,
leidžiamas Bendrovės „LAISVOJI MINTIS“, Scranton, Pa.

Redakcijos adresas: „LAISVOJI MINTIS“, 1102 Blair ave., Scranton, Pa.

No. 1

Scranton, Pa. Sausio 28 d. 1910 m.

I Metai.

Giordano Bruno paminklas Romoje.

Giordano Bruno, pirmutinis kankintinis už naujosios galdynės pasaulėžvalgą, gimė 1548 m. Italijos mieste Nola, ir inkvizicijos sudegintas tapo Romoje 17 vasario 1600 metuose, išskentėjęs 8 metus kalėjime.

Paskutiniai Bruno žodžiai buvo: „Jūsų nuosprendis labiau įgąsdina jus pačius, negu mane... Aš noriai mirštu kankintiniu...“

Sudeginta Giordano (Džiorđano) Bruno; žuvo daugelis kitų. Ir kas pasirodė? Šitai: niekas neužgniauš atgimstančios minties.

Talpinamasai čia paveikslėlis parodo G. Bruno paminklą, įrengtą Romoje 1899 m. su šituo parašu: *Giordano Bruno atspėtasai amžius įrengia jam šį paminklą vietoje, kurioje aną metų buvo sukurtas laužas.*

.....
Sekančiuose „Laisvosios Minties“ numeriuose duosime pilną G. Bruno biografiją.

LAISVOJI MINTIS.

Žmogų, kuris laisvai mano, kurio minties nevaržo jokie prietariai, kuris viską stengiasi išaiškinti ir kuris, galų gale, netiki niekam, ko patsai negalėtų pertikrinti, tokį žmogų mes vadiname laisvamaniu. Taip mes jį vadiname dėlto, kad jo mintis yra laisva nuo visokių prietarų, varžančių tyrinėjimą ir draudžiančių kritiškai atsinešti į viską, kas tik yra matoma ir žinoma pasaulyje. Jai žmogus gali pasakyti apie viską, ko jis nesupranta ir į ką jam liepiama tikėti, kad jis neįtikės, pakol patsai savo protu nepertikrins, pakol patsai neištirs dalyko priderančiai, toks žmogus gali būti pavadintas laisvai manančiu žmogumi. Ir ištikrųjų, jai žmogus pasako savo protui: "tas yra man žinoma, gi to nežinau, vienok tikiu, dėlto kad kiti liepė tikėti, ir neturiu tiesos stengtis pažinti tai, ko neišmanau ir kritikuoti, į ką kiti liepia tikėti", — jisai nėra laisvai manantis žmogus: jis suvaržo savo protą ir mintį tuo, kad užtiesė savo žinojimui ribas ir užsidraudė tyrinėti nesuprantamus ir neaiškius dalykus bei tvirtinimus.

Ansai žmogus yra laisvas savo manyme, ir jo mintis yra laisva: jos niekas nevaržo. Šisai gi yra belaisvis manyme, svetimų minčių vergas: jis savąją mintį suvaržo drausmėmis, apkrauna ją prietarais ir neišdrįsta nusikratyti grandinių, sukausėusių jo protą.

Kadangi laisvosios minties apibūdinimas rymo ant tyrinėjimų pamato ir ant kritikinio atsinešimo į viską, kas yra pasaulyje matoma ir žinoma, tad drąsiai galima tvirtinti, jog laisvoji mintis pasiremia mokslais, visų pirmiausia gamtos mokslais.

Buvo gadynė, kuomet žmonės, išvydę ant dangaus skliauto kometą (žvaigždę su uodega), drebėdavo iš baimės prieš kokias ten pasaulę ištiksniančias nelaimes; mat, jie buvo įsitikinę, kad Dievas pasiunčia žvaigždę apreikšti žmonėms kares, potvinius, marus ir t. p.; atsitikus saulės ar mėnulio užtemimui, visi laukdavo pasaulės pabaigos, visų širdis ir jausmus apsupdavo neapsakoma baimė: žmonės ėjo iš proto, žūdėsi, merdėjo iš baimės. Taip buvo dėlto, kad žmonės negalėjo suprasti anų gamtos arba visatos apsi-reiškimų, nes nepažinojo jos; nesuprasdami jų, aiškino keistai: matė juose Dievą, apreiškiantį žmonėms savo rūstybę ir galybę. Dar iki šiai dienai daugelis mūsų žmonių tvirtina, kad saulė tai esanti Dievulio pakabinta danguje ugninė buožė, žvaigždės — tai Dievo žvakelės, kurias angelėliai užžibina, saulei nusileidus nakvynėn į jūras ir t. t.

Senovėje ne tik tvirtinta, bet ir tikėta, kad žemė yra plokšti, nelyginant torielka ir kad saulė sukasi aplink žemę, o ne žemė aplink saulę. Kitką tvirtinti, net kitaip mintyti buvo uždrausta, buvo laikoma baisiausiu nusidėjimu prieš tas teisybes, kurias kitą sykį apskelbė pasaulei ar tai mokslinčiai, ar tai bažnyčiai. Tikėta tam, nes buvo draudžiama tyrinėti; nelaimė — kančios ir mirtis — ištikdavo mokslo vyrus, drįsusiuos pasiliuosuoti nuo autoritetų, tai yra nuo

svetimų išviršaus užmestų minčių, ir bandžiusius laisvai tyrinėti gamtą ir abelnai visatos apsi-reiškimus.

Ačiu tam tamsos žiaurumui ilgą metšimčių eilę žmonės ištikrųjų nedrįso eiti į gamtos šventnamį ir pažvelgti jos veidan kitoniškom akim. Graikas mokslinčius Aristoteles, gyvenęs 300 m. prieš Kristui užgimsiant, surašė beveik visus tuokart buvusius mokslus; paskui, kiek vėliau po Kristui, gyveno romėnas Plinius, kurs į savo „Gamtos historija“ sutraukė viską, kas žmonėms buvo žinoma gamtoje. Tatai šiudviejų senovės mokslinčių raštai ilgai, ilgai buvo laikomi teisingiausiais ir geriausiais mokslo rankvedžiais; negalima buvo nieko juose atmaintyti, nieko pridėti nei išmesti, nors kas atrodytų ir klaidinga. Žmonių gyvenimas slinko anųdviejų senovės filozofų pramintu taku ir nieko nematė aplink savęs, į nieką neatkreipė sveikos minties ir nieko nepabandė sveikai patyrinėti. Taip tęsėsi iki penkioliktam metšimčiui, kuomet geniališkasai dailininkas ir mokslo vyras Lecnardo da Vinči atsiliepė į savo gadynės žmones maž-daug šiais žodžiais: „Pasiliaukite disputavę su raštais, eikite ir stokite į disputus su gamta!“ Tas jo šauksmas rado atbalsį daugelyje anos gadynės žmonių ir visa eilė pragaršėjusių vyrų apleido senobinius Aristotelio ir Plinius raštus ir ėjo pas patį mokslo šaltinį, pas gamtą.

Gamta nebuvo ir nėra pavydi: ji neslepia nuo žmogaus akių ir proto savo turtų bei išveizdos.

Ilgų mokslinčių tyrinėjimų ir išrovimų keliais žmonės sutvėrė milžinišką gamtos mokslą, kurio neapmatomi plotai atsiskleidė prieš žmonių akis: sutverta astronomijos mokslas, išgriovęs pasakas apie žemė-torielką ir saulę-keliauninę, ir atidengęs žmonijai neišmatuojamas erdves, pilnas harmonijos ir gražybių; sutverta geologijos mokslas, apsakęs mums veik visą mūsų žemelės historiją ir nugarūdęs žemyn pasakas apie žemės tvėrimą šūkterėjimu ir apie jos amžių; geologijos mokslas, papasakodamas mums apie žemę ir jos vidurius, įvesdina mus į didelių gamtos teisių pažinimą. Greta to sutverta visa eilė kitokių mokslų, kurie palengvino ir pasmagino vargingą žmogaus gyvenimą. Tie mokslai vis kas kartas labjaus paliuosuoja žmoniją nuo autoritetų, stumia ją prie laisvo tyrinėjimo, paliuosuoja protą nuo tamsos apkaustų ir veda jį į šviesą.

Tasai žmonių žinojimas, tas atsikratymas nuo autoritetų ir bandymas liuosai ištirti nesuprantamus mums dalykus, tasai galop nevaržymas didžiausio galiūno, žmogaus proto, yra laisva mintis.

Laisvoji mintis, užgimusi vidurinių metšimčių pabaigoje, drąsiai žengė priekin ir vedė su savim vis skaitlingesnes žmonių minias. Proto laisvės priešai, patįs pamėgę tamsą ir, vengdami naujos nuomonės, aptingę mintyse, persekiojo par ištisus metšimčius laisvosios minties pasekėjus; tarpe nukentėjusiųjų mes randame tokius visoje žmonių giminėje žinomus vardus, kaip Džiordano Bruno, Galilėjus, Lucilio Vanini, Kampanela, Jonas Hussas ir t.t. ir t.t. Milijonai žmonių sudeginta ant laužų, supūdyta kalėjimuose, nukankinta ant tortūrų, iškarstyta ir sušaudyta — vienok laisvoji mintis neišnyko: ji dar gyvesnė ir skaitesnė veda žmones pirmyn. Tą gyvumą bei skaitumą jai suteikia ne-

kalčiausias kraujas jos pasekėjų, atnešusių gyvastį už mokslą ir teisybę. Tas persekiojimas dar ir šiandieną tebegyvuoja: Fr-Ferrero nužūdyto aidas dar padrebina širdis ir šaukia visą žmoniją teisti tą baisią nedorybę; laisvosios minties priešai dar syki parodė, kaip jie stengiasi užsmaugti laisvosios minties išsiveržimą ir ne-duoti jai plėtoties.

Vienok bergždžias tas darbas ir tas persekiojimas. Visi pasaulės laužai nesudegins laisvosios minties; nesunaikins jos torturos ir kalėjimai jos nesupūdys. Tad ir kova su ja, tai yra su mintimi, kuri žengia mokslo keliais, yra nevaisinga ir neišmintinga: žmogaus proto niekas nesuvaldys, ir persekiojimas dar labiaus sudrūtins geismą žengti šviesospi.

Juo labjau žmogus apsišviečia, juo jis tyrinė jimų keliais stengiasi pralobinti savo protą — tuo didesnę naudą jis atneš sau, draugijai, kurioje gyvena ir visai žmonijai. Kitaip sakant, žmonijos ateitis yra žmonijos sąnarių apšvietime; arba kiekvieno žmogaus ateitis yra jo paties rankose. Apsipažinimas su gamtos mokslais, su žmonijos kultūros istorija, su draugijiniiais įvairių tautų bei laikų surėdymais ir t. t. atves žmoniją į išganingą ateitį. Žmonijos irpavienių tautų neišganys riaušės, sukylimai ir ginklai; jie testi trumpučiai išsiveržimai, nepaliekantys žmonijoje stambių pėdsakų ir pageidaujamų pasekmių. Dabar gyvenančių žmonių, o ypač mūsų lietuvių ginklas yra tiktai moksle, apšvietime. Be to ginklo mes nieko neatsieksime; visados būsime tamsybėje, visados būsime atsilikę nuo kitų iš daugelio atžvilgių. Tiesa, mes jau instinktyviškai suprantame apšvietos reikalingumą ir visur jos reikalaujame — bet iki šiam laikui buvome atstumti nuo šviesos šaltinių, nuo mokyklų; o jai ir turėjome kur mokyklas, tai jų užduotis buvo vien tik pražūdyti mus, kaipo tautą, o ne auklėti, kaipo žmones. Ir tas mūsų šauksmas: "mokslo! apšvietos!" pastaruoju metu jau nebeprisilieka be aido: visa eilė žmonių sustojo į darbą.

Tiesa, nėra lengva atsiekti mokslas. Priėjus prie jo, pirmyn tegalime eiti pamažėli., mažais žingsniais, bet tų žingsnių ženklai pasilieka neišdildomi pranašauja visai žmonių giminei didele ir šviesią ateitį.

Jai žmogus myli save, jis myli ir draugiją, kurioje gyvena; tatau pirmučiausia žmogaus priedermė yra lavinti save ir lavinti draugiją, kurios sąnarėliu yra jis pats. Tas kelias yra teisingiausias. Tą mintį turime ir mes, išlėisdami į žmones "Laisvąją Mintį". Nenorime būti mokytojais ir nesisaviname to vardo, bet geidžiame lavinties patį ir lavinti tuos savo brolius, kurių namuosna atsilankys "Laisvoji Mintis". Neabejojame, kad tas mūsų siekinys ras atbalsį visų gerų žmonių širdyse ir ne vienas jų taps mūsų drangu-pritarėju, bendradarbiu-pagalbininku ir prieteliu-platintoju.

LAISVĖ IR MINTIS.

— Pasaka. —

Atnešu „Laisvosios Minties“ Bendrovei.

Kitą syk, žilų senovė, Laisvužėlė čion gyvena;
Ji žmogaus jausmus gaivino, Ji net tinginį kugždeno

Dirbt ir triūst visiems ir sau.

Visur Meilė ir Vienybė, ir Laimužė skaiti buvo:
Krūvon glaudės visos spėkos, triūso lašas nepražuvo,

Dirbta tad visiems ir sau.

..

Iš Tamsos atėjo priešai: jauną Laisvę surakino;
Žūdė, tardė, draudė, daužė... kaip išmanė, taip kan-
kino:

Mat, jie triūsės vien tik sau.

..

..

... Ilgą, ilgą amžių eilę Laisvė buvo surakinta.

Ji dejavo, ji vaitojo vergijos dumblan įmintą...

Viską apsiautė Naktis.

Bet šiam guolyj prispaudimo ir nelaisvės tos tamsybėj,
Šioj bedugnėj kieta skurdo, skausmo - verksmo bega-
lybėj

Svietui užgimė Mintis.

..

Ji, gerutė, išliuosavo jauną Laisvę numylėtą...

Ir dabar pasaulį visą į brolybę užkerėtą

Veda Laisvė ir Mintis.

V. K. Račkauskas.

KAS DABAR IS EILES NETEKS GYVASTIES UZ MOKSLA?

Nesyki mes džiaugėmės, kad Romos bažnyčia nebetekus yra galybės ir nebegalinti siaurinti žmogaus laisvę, o tuo mažiaus atimti žmogaus gyvybę. Bet kyla klausimas, ar šalyse, kur viešpatauja Romos katalikų bažnyčia, dar šiandien žmogaus gyvastis yra be pavojaus, jaigu užsispiria kuningija. Nužūdytas Ferrero, Ispanijos mokytojo, sukeldina abejonę. Bažnyčia, teisybė, nereikalauja nžmušinėti filozofą kasdien atrody mui, kad ji tai padaryti galėtų, jaigu užsimanytų. Skaičius nukankintų mokytojų nėra taip didelis, sulyginamai šnekant. Žinoma, surašas aukų apima nesuskaitomus tūkstančius pavardžių ir tan surašan patenka netik viduramžių, bet ir mūsų gadynės kankintiniai, nes bažnyčia žaidžia skundiko rolę visur, kur galima įskusti ūkėsas ar tai už „bliuznyjimą“ (blasphemiją), ar tai

už kitokius neva morališkus prasikaltimus. Įstatymai, išleisti po kuningijos globa, buvo ir dar ilgą, ilgą laiką bus kalti už žmonių kalinimą.

Bėgant laikui, bažnyčia išrado, kad negeriausia būtų politika reikalauti eretikų žūdyti; mat, nuterijimui iššaukia civilizuotųjų žmonių pasibaisėjimą ir sukelia neprielankų dalykų svarstymą. Ji išrado, kad inkvizicija, kankinimas Galilejo ar Bruno nužūdytas pasidarė jos garbingumui našta, lyginai kaip Jonui Kalvinui ir jo sektai sunkenybė tapo ans minėtinas Serveiaus sužėginimas.

Su riksmu, kurį Voltair pakėlė, kuomet nužūdyta La Barre 1776 m., prasidėjo bažnyčios įtekmės puolimas Prancūzijoje. Todėl apsalinimas, kursai mažiau suerzina visuomenę, negu kankinimas ir nuterijimas, o todėl ir mažiau negarbės padaro bažnyčia, tapo įvedintas ažuot iškilmingų nubaudimų.

Liucilio Vanini, Italijos laisvamaniškas iš Atsigimimo gadytės, kurio dalykai panėsi Ferrero dalykams, nes jis buvo teistas ir mirtin pasmerktas valstijos po to, kaip inkvizicija buvo jį įskundusi, buvo pastaroji bažnyčios auka, iki štai Ispanijos mokytojas vėl pateko po mirties bausmės. Todėl čion, nors trumpai, aprašysime tūdviečių garsių žmonių gyvatos bėgį.

Liucilio Vanini.

Susilaukęs vos 34 metų amžiaus, Vanini igyjo nedingstančią garbę savo kilta kankintinio mirtimi, ir nors jis neiškila augštyn laisvamanio akyse, kaip kad Bruno, jis visgi buvo viens apkerinčių, mokytojų, iškilmingų ir gabių žmonių.

Vanini gimė 1585 m. pietinėje Italijos galūnėje, Taurisano vietovėje (arti Otranto). Jau labai anksti jis buvo palinkęs prie mokymosi ir tyrinėjimų, užtai tėvas, pabaigus jam pradinį mokslą, pasiuntė jį Neapolin mokintus teologijos ir filozofijos. Vanini sakos, kad raštai Bacontorpo ir Pomponazzi'o nulėmė jo nuovokas. Jo mokslas pasibaigė 1606 m., kada jis išėjo daktaru, būdamas vos 21 metų amžiaus. Nežinia kuomet jis išstojo į karmelitų vienuolius, ir tūloj vietoj jis rašo apie save, kad pamokslininkavęs ir patekęs į kunigus. Iš Neapolio jis kako į Paduą. Jis pasišvėntė labjausia fizikos mokslams ir filozofijai, ir labai neužkentė savo mokytojų metodų ir mokymo. Nuo 1606 iki 1615 m., kada jis išleido savo pirmą veikalą, męs užtinkame tik šiur-tur apie jo gyvenimą paminėjimus. Prisitaikindamas, kaip kad Bruno, prie studentų papročio keliaut, jis ėjo iš vienos žemės į kitą, tai ilgesnį, tai trumpesnį laiką sugaišdamas sostapylėse ir universitetų Europos miestuose. Taip jis apkeliavo Šveicariją, Vokietiją, Holandiją ir Prancūziją, pamokslus sakydamas, mokydamas, debatodamas ir atkreipdamas atidą savo gaivumu. Inkvizicijai grėšiant, jis kako Anglijon, kur užtruko du metu. Čion Kanterburo archivykupas Abbot'as priėmė jį į Angliškąją bažnyčią; tačiaus jo, kaipo prozelito, pasielgimas buvo per daug nepriklausmingas ir todėllei jis tapo įtrenktas dviem mėnesiam bokštan.

1615 m. Lyono mieste jis apskelbia *Amphitheatra*, o 1616 m. išleido *Dialogus*; toliaus atliko nelemtą savo kelionę Tulūzon (Toulouse). Iš daugelio jo veikalų tik tiedu tėra užsilikę iki mūsų laikų. Jis buvo labai stropus rašytojas; bet jo kningos, bent daugu-

ma jų, tapo sunaikintos, liepiant bažnyčiai.

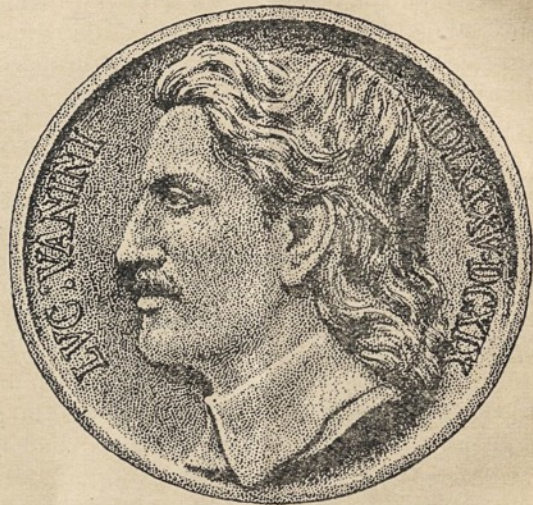
Vanini nebuvo bedievis, vienok jį pasmerkė mirtin už bebievystę. Jo pirmasai veikalas užsibaigia sekančia pagarbinimo oda: jis kreipiasi į Augščiausiąją Esybę, kaip ir Bruno kad būtų padaręs:

„Visų esančiųjų daiktų Tu esi ir pradžia ir pabaiga;

„Iš savęs esi šaltinis, kilmė, prasidėjimas;

„Iš savęs taipgi esi užbaiga ir galų galas;

„O visgi kaip be pradžios taip ir be pabaigos!“

VANINI.

Tačiaus šiandien apie Vaninį sprendžiama yra iš jo *Dialogų*, nors ir iš jų nėra lengvu susekti tikros paties filozofa nuomonės. Mat, *Dialogus* ne pats Vanini parašė, o jo mokytiniai. Tai yra rinkinys pašnekų, kuriose teišreikšta mokytojo pažvalgos apie fiziškus apsi-reiškimus, apie kuriuos mokytiniai jį klausinėjo. Tur būt jie buvo parašyti iš atminties. Vanini pagyrė tą rašinį, ko mokiniai ir buvo tikėjęsi, ir tokiu būdu patvirtino pamatinę to veikalą mintį. Toje kningoje randame slapčiausias mintis, kurias Vanini paskleidė keliems parinktiems mokytiniais, bet tai nėra jo filozofijos sisteminis išdėstymas, ir tie tiktai, kurie žinojo jo visatinąjį manymą, tegali suprasti šį veikalą.

Kuomet savo pirmame veikle Vanini yra teologas, antrame, didesniajame, jis yra medicinos ir gamtos filozofijos tyrinėtojas. Apie bažnytinius dogmatus jis čion šneka, kaipo apie antraeilinės svarbos klausimus. Jo siekis yra, kiek galima, išlukštenti bei iškivinklioti gamtos slaptas. Jis kalba apie dangų ir orą, apie vandeni ir žemę, apie gyvūnų veisimos ir apie pagonų religiją. Vanini ideja rodos buvo, tariant Bakono žodžiais: „kas nors užsipelno, kad gyvuotų, užsipelno ir kad žinotų“, ir tūlos jo *Dialogų* dalis šiandien būtų nešvarios apskelbimui; tačiaus Vanini, Telesio ir kiti tos gadytės fizikai manė tinkant ir naudinga esant tyrinėti visas gamtos šakas. Vaninio žingeidumas ir karštas prisirišimas prie liuosybės neapkentė jokio aprubežiovimo.

Išskyrus Dievą – gamtą, jis nepripažino jokių įstatymų. Kaslink krikščionybės, jis aplenkia klausimą, sakydamas, kokios nuomonės jis laikytųsi, jaigu jis nebūtų krikščionis, tat-gi jis antrina Pomponazijo „dvigubąją teisybę“. Tačiaus Vanini turėjo nepri-

klausmingā būdā, ir todēl jis neatsižvelgē ī liaudies nuovokas. Ramumas, su kuriuo jis pasitiko savo likimā, parodo, kad jis buvo stamantrus savo dvasios persitikrinimuose. Jis nesidrovējo priešintiesi praeitiēs autoritetams, net Aristoteliui, kada jū žodis regimai nesutiko su īšmintimi ir patyrimu.

Vanini. kaip ir Bruno, īstiesū mylējo gamtā, gamtos regyklas, balsus ir vaizdus. Tai yra tyras, īš savo dēkos pasilinksminimas. Ten užtiksi vasaros ryto giedrumā, paukščių giesmes, rožių kvėpalus; vaisinius medžius sodnelio, kur mokytojas ir mokiniai drauge vaikštinēja, ir gojelius bei daržus, susiduriančius su vingiuotomis miestelo gatvėmis; o nuožiulnumo užbaigoje, kiek akis apmatyti gali, ošia melsvos Tarpžeminių jūrū bangos.

1617 m. Vanini atkanka Tulūzon, kur per du metu gyvena neužkabinėjamas.

Tulūza, kuningū numylėtas miestas, ne labai teskyrē nuo šiandykščio Madrido, kur „liaudis buvo taip nieko nežinanti, kaip medinės stovylos, bet užtai turėjo keliū apaštalu sudžiūvusius lavonus, daugelio kūdykiū Herodo nužūdytū kaulus, Marijos sijono dalį ir daugybę neklaidingūjų bepročių, vadinamū šventaisiai, kaukoliū bei grabū.“

MICHAEL SERVETUS,
gimęs 1511 m., gyvas sudėgintas 1553 m.

Kaip kad Servetus, Vanini buvo daktaras ir mokė medicinos, nors ir daugybėje kitū dalykū jis turėjo ypatingas mintis. Jis buvo pamėgęs teoriją, kad žmogus kilęs īš žemesniūjų gyvūnū, ir jis juokėsi īš idėjos, viduramžių teologū labai platinamos, buk moteriškē esanti monstrum ir ne tos pačios veislės, kaip vyriškis. Jo palinkimai buvo moksliški ir īš tūlū atžvilgiū jis buvo modernistas. Jis rodos netikėjo ī Kristaus īsikūnyji-

mā ir paabejojo paprastā saprotavimā, kad Dievas galīs būti žmogiškame pavydale. Jis gamtā vadino: kiltamotina ir visū tvarinių šaltinių“.

Vanini tai vis mokē Tulūzoje, kaip kad Ferreras skelbē evoliucijā Barcelonoje.

Galop 1618 m. aplink jo keliā ėmē rinkties audra, kuri sekančiais metais galūtinai jį apveikē savo pasiutusiu ėnirtimu. Jis tapo pagautas 2 rugpjūčio m. d. 1618 m. ir užsikentėjo 9-tā vasario m. d. 1619 m. Byla prieš jį pateko 6 mėnesius. Neužsiliko jokiū tos bylos īšgaliū. Užmetinėjo jam bedievystę, kas tuomet Prancūzijoje buvo civiliškajā piktadaryste, ir Tulūzos parlamentas atkreipē jį jį savo akį. Jis buvo pasmerktas ne inkvizicijos, bet teismo. Svarbiausi liūdyjimai prieš jį buvo duoti žodžiu. Dialogai netapo prieš jį liūdyjiman patraukti, jai bent ant tiek, kad jis išdrīso pavadinti gamtā Visatos Karaliene.

Istorikas štai kaip nupiešia jo bylā.

„Įveda grandiniais apkaltā ir kalintojų sergimā kaliniū. Vanini išlengvo prieina prie grotū. Iš viso ko jis akypilėšiai išrodo; augalotas, nors liesas, su studentišku susikūpinimu, su nepaprasto īšmintingumo gyminiu, kurio akyviausios žymės — ilga, truputį kumpanosis ir didelės žibančios akys, kuriomis jis žvalgosi apie save, lyg koks klėtkon ėvartytas liūtas. Tamsiai rudi plaukai ir gelsvai žalsva oda nurodo jį jo ispaniškus pratėvius. Visas yra neramaus gaivaus īšmintingumo modeliū, tuotarp kai jo teistojai — rūstaus, idūkusiū paniūrumo.

„Vaninio klausinėja apie jo itikėjimā ī Dievā. Atsakyman jis pakelia nuo žemės artimais gulinti šiaudā ir taria: „Šits šiaudas verčia mane tikėti, kad yra Dievas. Grūdas pasėtas ī žemę išspradžių rodos suskursta ir numiršta. Bet štai, lyg īš sutrėšimo, jis pradeda bāluoti, ima žaliuoti ir išlenda īš žemės, auga matomai, penis rytmetine rasa, pasidrūtina lietumi, kursai ant jo krinta, apsišarvoja aštriais spygliais, kad nubaidyti nuo savęs paukščius, suauga ī šiaudā ir īšleidžia lapelius; bet štai nugelsta, nulenkia galvutę, nusunsa ir numiršta. Mēs jį kuliame ir grūdas atskiriame nuo šiaudū; anie esti penas žmonėms, o šitie maistas gyvuliams, sutvertiems žmogaus naudai.“

Surūkusiūjų teistojū akyaizdoje taip šnekėjo naujo tipo mintytojas — pranašas ateities, kurios aušra vos ėmē dėties horizonte — žmogus, kurs tyrinėjo gamtā. Įstikro tolumas tarp sėdinčių suolose teistojū ir kalinio, nors plote matuoja keletā uolekčių, tačiau laikiskiriasi metšimėiais.

Vaninį mirtin pasmerkē 9 vasario m. d. ir nusprendimas tapo īšpildytas tū pačią dieną. „Niekas“, sako Cousin, „negalėjo jį īšgelbėti nei jo jaunumas, nei jo mokslumas, nei jo īskalbumas“.

Tū nelaimingā kankintinū už filozofijā ir laisvamanybę valkiojo ant kretilo Tulūzos gatvėmis. Jo užsilaikymas, kaip kad ir Bruno, atsižymėjo didele drāsa. Įšeidamas īš kalėjimo, jis šūkterėjo. „Einu mirtū su džiaugsmu, kaip paidera filozofui!“ Žinoma vedē jį ant laužo. Jis neprisiēmē kuningo ir atstūmē krucifiksā, pakištā jam, kad pagarbintū. Tad budelis liepia jam īškišti liežuvį, kad, kaip nusprendimas sakē, galima būtū nupjauti. Vanini nepaklauso; gal ne dėlto, kad jo žmogiškās jausmas baisėjosi tos kančios, nors tatai bū-

tų tik prigimtas dalykas, kaip dėlto, kad jokių darbu iš savo pusės nepritari begėdiškumui, kurio jis tapo auka. Bet jo pasipriešinimas nieko nekaitė. Jo burną po prievarta išžiodina, pastyrusį liežuvi sugriebia geležinėmis replėmis ir ištempia, idant budelio peilis galėtų atlikti savo darbą. Pasipylė kraujas po tai baisiai operacijai ir kankintinis sušako iš skausmo. Potam vargšas kankintinis už laisvamanybę neilgai beturėjo gyventi. Kada jis mirė dasmaugtas, jo kūną sudegino į pelenus ant tam tyčia parengto laužo.

„O terionybė ir neapkęstina ir silpnutė!“ sušunka Cousin. „Ar manote, kad su replėmis galima atplėšti žmogišką protą nuo paklydimų? Argi nematote, kad liepsnos, kurias užkuriate, sukurstydamos labųjų minčių pasibaisėjimą, apgina ir platina mokslus, kuriuos persekiojate?“

Taip gaišo jaunas ir gražus savo vyriškume Vanini aplinkybėse vylingystės ir barbariškumo, nelengvai kur užtinkamo. Jo neprieteliai, išbarsčiusieji jo pelenus pavėjui, pasistengė išnaikinti jo rašinius, su tokią pasekme, kad jo veikalai dabar yra labai retai begaunami.

Owen rašo: „Bruno ir Vaninio laisvamanybės dvasios atsikėlė kaip feniksas iš žmogūdiškos laužo liepsnos ir pelenų. Vanini buvo pastaras šiandykštėje Europoje mintytojas, pakėlęs mirtį už laisvą filozofiškąją svojojimą. Mokslo saulė buvo jau bepatekanti. Kada sudarkytą ir sulamdytą lavoną degino Tulūzoje, Bakonas, laisvesnėse aplinkybėse gyvenęs, jau buvo pabaigęs naują filozofijos ir gamtos tyrinėjimo sistemą, kuris daugiur sutinka formoje ir turiuįje su Vaninio Dialogais. Galileo buvo įvesdinęs tiesioginio tēmyjimo ir bandymo metodą, labjaus dar nesutaikomą su kuningijos mokymais, ir Dekartas buvo berengias kelią skeptiškąją filozofijai, kuriai lemta buvo drauge su Bakonu ir kitais revoliucionizuoti Europos mintį. Nuo tada visokeriopa dvasiškoji laisvė ėmė žydėti ir daugin-ties.

„Atminimas Vaninio, kaip kad Bruno, yra brangus jo tautiečiams. Atgavusi senai netektąją laisvę, Italija kreipia motinišką atidžią ir meilingą apgalestavimą atminimop anų kiltų sūnų, laisvamanybės pionierių Europoje, kuriuos ji pagamino 14-tame ir dviejuose sekančiuose metašimčiuose, bet kurie, kaip sūnų nelaisvos motinos, buvo išguiti iš savo namų ir priversti jieškoti menko pragyvenimo ir kartais rasti mirtį svetimos šalyse. Šitų vargingų keleivių prisirišimas prie jų gimtinės šalies telyginosi jų liuosybės ir teisybės pageidimui. Kartais, kaip kad atsitikime su Bruno, jis vyliojo juos, kaip koki klaidožvakė į jų prapultį. Vanini nuolatos kalba savo raštuose apie mylimą Taurizano, kur jis gimė; jis primena savo kūdykystės atsitikimus, pasakas, sektas jam jo motinos; žmonės ir jo laimingesnio jaunystės gyvenimo atsitikimus; girias ir laukus „gražiausios iš visų šalies“, „žemės žiede brangybakmenio“, kaip jis su užsidegimu vadina savo provinciją. Ir dabar šalis, kurią jis taip karštai mylėjo, 2½ metšimčiams prasliskus ėmė atsिमokėti jam tokia pat meile. 24 rugsėjo d., 1868 m. Vaninio biustas tapo pastatytas distrikto rūmuose Lecce'je, vyriausiamjame Taurizano mieste. Namai, kuriuose jis pirmą syk išvydo šviesą, dar tebe užlaikomi stropiai, ir Taurizano dabar neturi didesdio

pasigyrimo nei-gi brangesnio istoriškojo turto, kaip kad gimtinė Juliaus Caesario Vaninio vieta“.

Paskundimo, teismo ir mirties Vaninio aplinkybės daug panėsi Ferrero likimui. Bažnyčia įskundė, o valstija padarė egzekuciją. Tarp Vaninio nužūdyto 1619 m. ir Ferrero 1909 m. bažnyčia turėjo daug pakurstymų reikalauti mirtinos bausmės už heretikinius mokymus. Mokslų tolynžanga pereitame metšimtyje ėrzi-no ją labjaus, negu gadynė, kada Galileoir Bruno tikri-no žemės riedėjimą aplink saulę, nežiūrint į reveliacijas ir dogmas. Prasidedant 20-tam metšimčiui ją kuteno abejoimai, kurie pagamino modernistus; gildė antiklerikalizmas Ispanijoje ir Italijoje; piršino Asociacijų ir Separacijos aktai Prancūzijoje. Nestėbėtina, kad užsi-gėidė bažnyčia mokslinčių kraujo, kurį geidulį politikos dėlei turėjo slėpti ir malšinti 300 metų bėgyje...

Jonas Štiupas.

Prof. Michailo Dragomanov.

ROJUS ir PAŽANGA.

Versta iš trečiosios rusinų kalboje laidos.

Senovės pasakojimai apie rojaus amžius ir rojaus šalis.

Veik pas visas tautas yra šnektos apie tai, kad kitados žmonėms būdavę gera gyventi ant svieta, daug geriau, negu dabar. Prie tų šnektų prikerigiama ir nuomonė, — kurios ir iki šiam laikui daugelis mūsų žmonių prisilaiko, — kad juo tolyn, juo blogyn.

Tokias mintis pradėjo išreikšti tur būti labai seni žmonės, kurie kitados, kuomet mokslas dar nebuvo surašytas, ištikrųjų buvo išmintingiausi, nesa buvo matę ir pažinę daugiau, negu jaunuomenė. Žinoma, labai senam, jau nusilpnėjusiam spėkose žmogui, turi atrodyti, kad tuokart, kuomet jis buvo tvirtas, viskas buvo geriau ir kad juo tolyn, tuo viskas eina blogyn.

Pamaži iš tokių minčių susidėjo pasakojimai, perėję nuo senų pas jaunesnius ir pateko į pamatą taip vadinamos „tautiškos išminties“, pagimdžiusios mums įvairiausias patarles ir patarimus. Aišku, kad tokios nuomonės išdygo labai senai, dar tuokart, kuomet žmonės buvo visai laukiniai. Bet ir vėliau, kuomet kaikurios tautos pasiekė apšvietos ir susipažino su raštu, panašios nuomonės neišdilo pas jas, bet prasiplatino ir išsidirbo iš jų tam tikros pažiūros į žmonių gyvenimą. Tokias pažiūras mes užtinkame senovės tautų kningose: aigiptėnų, indėnų, graikų ir romėnų.

Mokintiesni tų tautų žmonės jau tiek buvo išmintingi, kad galėjo suprasti, kas yra žmonių gyvenime netikusio ir išdirbo sau nuomonę, kaip turėtų žmonės gyventi pasaulėje. Mintis apie tai, koks turi būti gyvenimas, dabar yra vadinamos iš graikiško idealais, arba, kitaip sakant, pavyzdžiais. Tie mokintiesni vyrai, paveizdan, jau suprato, kad žmonės privalo gyventi

santaikoje ir teisingai elgties vieni su kitais, ir netik vienos tautos žmonės, bet ir visi žmonės neprivalėtų kariauti ir žūdyti vieni kitus. Po to, kaip žmonės priprato prie minties, jog kitados, senovėje, buvo geriau, naujos mintys apie santaiką susijungė su ana sena nuomone, ir partai kilo mintis, kad gyvavusi kitados teisybė ir santaika pranyko. Pamaži susidėjo net ištisi pasakojimai apie tai, kaip svietas vis ėjo blogyn ir blogyn.

Taip, paveizdan Aigipto mokyti vyrai, kuningai, pasakojo, kad pirmučiausia ant žemės viešpytavę dievai ir buvusi santaika, o paskui dievai apleidę žemę ir prasidėjęs pūsdievių viešpatavimas, ant galo-gi priėjusi eilė ir žmonėms viešpatauti, išspradžių dar dievo tiems, o vėliaus prasidėjusi tikroji nuodėminga žmonių viešpatystė. Indėnų kuningai pasakoja, būk visa pasaulė vyriausio dievo sutverta, ar nuog jo paėjusi, pereinanti keturias gadynes, kiekvienu kurių besitęsianti milžinišką mūsų metų skaitlių; būk su kiekviena gadyne svietas vis labiau pasitraukias nuo Dievo, tapdavęs labiau nuodėmingas ir būk jo ketvirtai gadynei užstojus visas svietas turi žūt; paskui vėl prasidedanti nauja gadynių eilė, po tai vėl nauja, ir taip toliaus. Indėnų kuningai tvirtino, kad mūsų gyvename ketvirtoje gadyneje, visųnelabiausioje.

Graikai, o su jais ir romėnai, pamėdėjo jų apšvietą, pasakojo apie panašias gadynes ir prilygino jas prie keturių naugių (metalų) : aukso, sidabro, vario ir geležies. Prie to mokyti graikai ir romėnai manė, kaip ir indėnai, kad ta pasaulė kada nors turi visai išgrūti ir užleisti vietą kitai. Tankiausiai mįslyta, kad pasaulė turės dingti nuo ugnies. Nuomonės apie sonovės laikus išdėstė garsus graikų dainius Heziodas, gyvenęs, kaip sakoma, 850 m. prieš Kristų, o paskui ir romėnų poeta Ovidius, gyvenęs Kristaus laikuose.

Štai kaip pasakoja Ovidius:

Pirmas amžius buvo auksinis; tuokart žmonės be jokios prievartos, iš savo noro, ir be įstatymų laikėsi teisybės; nebuvo nei bausmių, nei baimės; įstatymai apie bausmes nebuvo išraižomi ant varinių lentų (pirmieji romėnų įstatymai buvo išraižyti ant tokių lentų), ir maldingi žmonės nedrebėjo savo teisėjo akvaizdoje, bet gyveno sau ramiai ir be teismų. Nekirto tuokart žmonės pušiu nuo gimtinių kalnų, idant nuleisti jas ant vandens (tai yra nedarbo sau laivų) ir pamatyti svetimas šalis; nepažinojo žmonės kitokių pakraščiu, kaip tik savuosius. Gilios grabės neapsuodavo miestų; nebuvo tuokart nei kreivo rago, nei šalmo, nei kardo, ir žmonės saldžiai ir ramiai gyveno be karumenės. Žemė pati savaimi, čielybėje, spato nesukasta ir žambrio nesuardyta gimdė viską, ir užganėdinti iš to jos gerumo žmonės rinko miškinius obuolius, kalnų mėlenes ir kitas uogas nuo krūmų, arba gilius, nupuolusius nuo ažuolo. Tuokart buvo amžinas pavasaris... Dargi ir neariama žemė gimdė vaisius ir neišgyvename lauke bangavo sunkios varpos. Tekėjo upės pieno ir nektaro (saldaus gėrimo) ir nuo amžinai žaliuojančių medžių lašėjo auksiniai medaus lašai.

„Bet seną dievą Saturną nuogrūdo Tartaran (di-

delin pažemio urvan) naujas, Jupiteris, (graikų Zeusas) ir užviešpatavo pasaulė. Užstojosi sidabrinė žmonių veislė (arba sidabrinė gadyne), blogesnė už auksinę, bet geresnė už varinę. Jupiteris sutrumpinęs senojo pavasario laiką; atsirado žiema, vasara, nepastovus rudas ir trumpas pavasaris ir metai pradėta skirti į dalis. Tad pirmą sykį pasirodžiusi giedra ir atsiradęs ledas, šiaurio užšaldytas; pirmą sykį žmonės suėjo į savo triobas, jų-gi triobos buvę urvai, arba gietros, sudėtos iš įvairių šakų, ar nupintos iš karklo. Pirmą sykį žmonės pasėjo grūdus dirvose ir pirmą sykį subaubė jungan ikinkyti jaučiai.

„Trečia gadyne buvo varinė, blogesnė už sidabrinę; joje pamylėta baisūs šarvai, bet žmonės dar nemo-kėjo būti nedorais.

„Paskutinė gadyne buvo iš kietos geležies. Tuojaus tad tame prakeiktosios rūdos amžiuje prasidėjo visokios nedorybės; gėda, teisybė, sąžinė pabėgo šalin, jų vietoje atsirado gudrybė, apgavystė, vyliūgystė, prievarta ir vagiliškas turtų godumas. Jūrininkas išskleidė savo bures prieš vėjus, kurių iki šiam laikui nepažinojo; iš medžių, ilgai augusių ant kalnų viršūnių, padaryta laivai, ir žmonės pradėjo irties jūromis, kad gerėties nepažįstamomis dar aplinkybėmis. Žemė iki šiol buvo bendra visiems, kaip saulė ir vėjai, dabar-gi ežių matininkas suraižė žemę ilgaus rėžais. Jau nebenorėta nuo turtingos žemės vien tik javų ir vaisių, bet įsikasta giliai į žemę ir krauta turtai, o šitie vadovai prie nedorybės yra paslėpti pas pat Tartarą. Išlindo augštyn blėdinga geležis ir dar blėdingesnis auksas: prasidėjo karė, kuri pasinaudoja iš šiūdviejų iškasinių, ir sukruvinta savo ranka gamino skambius ginklus. Žmonės pradėjo gyventi plėšimais: nei šeimininkas nebesijautė pavojaus liuosas nuo sveči, nei uošvis nuo žento, net tarpe brolių retai kur tebūdavo santaika. Vyras užmano nužūdyti pačią, o pati vyrą, pamotės gamina bausius nuodus. Sūnus tik ir laukia, kuomet pasimirs jo tėvas. Guli ant žemės sumušta teisybė, ir mergelė Astreja (teisybės dievė), paskutinė dievaičių, apleido kruviną žemę“.

Panašiai Ovidijui nupiešia dabartinę gadynę ir tūlos mūsų dainelės:

Kodėl taip nėra, kaip seniaus buvo,
Kaip seniaus buvo, nuo pradžios svieto?
Mat, jau teisybė dingo visai!
Jau brolis brolių kardu kapoja,
Sesuo seselei nuodus gamina,
Ir draugas draugą nor pražūdyti,
Kaimynas kaimynų duoną atimti,
Duktė močiutę visai iškeikia,
Sūnus tetušį į teismą tempia,
Pjaunasi, siunta visi žmoneliai!

Podraug su tuo, kas pasakyta pas Heziodą ir Ovidijų apie neva rojaus gadynę, taip labai skirtingą nuo bjauriosios mūsų šios, senovės tautų mokslinčiai spėjo, kad ir jų gadyneje pasaulio pašalyje randasi rojaus šalis, kur žmonės gyvena laimingai ir teisingai ir kad tas šalis aplanko dievai. Mums yra akyva skaityti, kad tarp kitko graikai manė, būk nuo jų žemės į šiaurę, kur dabar mūsų gyvename, buvusi viena tokių laimingų

šalių ir kad ten gyvenę neva tie teisingi ir laimingi hiperborejai, arba žmonės anapus šiaurinio vėjo.

Ir mūsų žmonės tiki, būk esanti kažkur laiminga šalis, kur išleikia paukščiai žiemai prisiantinant, ir tos šalies raktus būk laikas šventas Jurgis, o pasakose mūsų žmonės pasakoja apie šalis, kur teka pieno upės su kisieliaus pakraščiais.

Tokios mintis apie rojaus amžius ir rojaus šalis liūdyja, jog žmonės jau toli nužygiavo pirmyn iš tų laikų, kuomet jie panėšėjo į žvėriukus. Tos mintis parodo, kad žmonės jau turėjo i d e a l a - mastą, idant atskirti nedorą nuo gero, teisingą nuo neteisingo, ir nebeapsikakino šiaip sau kasdieniniu gyvenimu. Bet prie minčių, stumiančių žmones toliau pažangoje, daug būdavo pridėta visokių negalinčių atsitikti ir stačiai blėdingų dalykų. Iš Ovidijaus žodžių matome, kad jis manė, būk auksinės gadynės laikuose buvęs amžinas pavasaris, vienok ant didesnės žemės dalies yra ir vasara, ir žiema, ir ruduo; žmonės negali to permaintyti ir negali visi gyventi ten, kur yra amžinas pavasaris, tad ir reikia jiems sutikti su tuo, ir reikia visukuo naudoties taip, kad kuogeriausiai sutvarkyti savo gyvenimas. Tuomtarpu pas Ovidijų mes matome, kad prie geležinės gadynės negerovių prirokuojama visokie išradimai, tarp kitko ir tai, kad žmonės lenda į žemės vidurį. Jai jo kiti paklausytų, tai niekas neturėtų, paveizdan, ir akmeninių anglių, kurios šildo mus žiemos laiku. Tai pas Ovidijų ir kitus jam panašius žmones apsiereiškia blėdinga mintis, būk protas su jo išradimais — yra nuodėmė.

Galop prie svajonių apie rojaus amžius prisidėjo dar viena kenksminga pasaka, kurią pramanė tingūs žmonės. Taip Ovidijus pasakoja, būk auksinėje gadynėje žmonės gyvenę be darbo, būk tuokart tekėję upės pieno. Ir mes turime panašias pasakas.

Teisybė, darbas tankiai būva sunkus, ir šioje gadynėje jis nėra lygiai padalintas. Bet žmonės negali gyventi be darbo, tas būtų nesveika žmogaus kūnui. Tatai reikia žmonėms dirbti, bet, žinoma, su protu, palengvinant visoki darbą išradimais ir padalinant jį lygiai tarp visų; o svajonės apie pieno upes su kisieliaus pakraščiais — neatves prie gerų pasekmių.

Be abejo kenksmingos yra žmonių pasakos apie senovės rojaus gadynę ir apie tolimus rojaus kraštus; bet visgi, pasakysime — tokios svajonės liūdyja, kad žmonės priėję prie jų, tapo daug išmintingesni už žvėris, negalinčius suprasti savo gyvenimo; prie tokių svajonių pažanga turėjo slenksti pirmyn labai pamaži; nesa jai žmonės manė, kad Dievo valia taip sutvarkė visą pasaulę, kad joje juo tolyn, juo blogyn eina, tai jie turėjo nuleisti rankas žemyn. Jai kas persiims mintimi, kurią išreiškė Ovidijaus laikuose gyvenęs Romos poeta Horacius taręs: „mūsų tėvai, blogesni už senelius, pagimdė mus dar blogesniais, mes-gi pagimdysime vaikus dar nelabesnius“, tai tokiam žmogui nesinorės ir gyventi, nebekalbant jau apie darbą.

Senovės persų pasakojimai apie rojaus praradimą ir atgavimą.

Nuomonės, panėšios toms, kurias viršiaus prive-dėme, buvo senovės prieškrikščioniškuose metšimėčiuose bendros veik visoms apšviestėsnėms tautoms. Bet jau ir tuokart žmonės išreikšdavo visai skirtingas nuomones. Iš tokių žmonių yra išžymus tie, kas surašė šventas senovės persų kningas.

Dabar persai yra Mahometo tikėjimo, kurią jie perėmė nuo arabų (tą tikėjimą pradėjo skelbti Mahometas po 622 m. po Kristaus užgimimui). Kaip atėjo į Persiją užkariautojai arabai - mahometai, 650 m. po Kristui, tai persai, nenorėję išsižadėti seno savo tėvų tikėjimo, turėjo išbėgti iš savo tėvynės. Keli šimtai tūkstančių tokių persų išbėgo įng Indiją. Jie atsinešė ten su savimi ir dalį savo šventų raštų. Dabar mūsų gadynės mokslinčiai perskaitė, išspausdino ir išguldė tas kningas į įvairias kalbas ir iš jų galima žinoti, koksai buvo senovės persų tikėjimas.

Tas tikėjimas yra akyvas tuom, kad pripažino du dievu: Ormuzdą, šviesų ir gerą dievą, bei nedorą ir tamsų dievą Arimaną. Ormuzdas sutvėręs žmonėms viską gerą: šviesą ir šilumą (saulę, mėnulį, aušrą, dieną, ugnį) tyrą vandenį, lygią žemę, visokius naudingus žmonėms gyvulius (jautį, šunį, ir t. t.) ir augmenis. Arimanas-gi sutvėręs tamsumą, šaltį, naktį, ligas, mirtį, gyvates, vapsas, erškėčius ir tiems panėšius dalykus. Štai dabar pasaulėje ir kovoja Ormuzdo ir Arimano sutvėrimai, jiedu ir-gi kovoja tarpe savęs. (Mūsų žmonės panašiai pasakoja: Dievas ir Šetonas drauge žemę tvėrusiu; Šetonas norėjęs apgauti Dievą ir iš to išėję kalnai; Dievas sutvėręs žmogų, o Šetonas jį sugadinęs. Tie pasakojimai atėjo pas mus nuo persų ir pakeliui, žinoma, gerokai atsimainė). Spėjama persus išspradžių manius, jog abu dievu yra lygiai galingu, bet paskui jie pradejo tikėti, kad Ormuzdas esąs visgi tvirtesnis tik iki laikui pataikaujās Arimanui, bet galop pergalėsiąs jį ir tuokart pasaulėje išviešpatausianti viena tik gerovė.

Persų šventraštyje yra parašyta, kad Ormuzdas, sutvėręs pasaulę, pavedė ją Arimano globai ant devynių tūkstančių metų laiko. Arimanas pagadino pasaulę, sutverdamas viską nedorą, bet prie pabaigos 9.000 metų nustosiąs savo galybės ir tapsiās arba užmuštas ir sudegintas, arba, kaip pasakyta vienoje kningų, nusileisiąs prieš Ormuzdą ir pats pastosiąs jo ištikimiausiu tarnu. Bet ir prieš tą laiką Ormuzdas siunčiąs ant žemės, arba prikeliąs tarp žmonių karžygius, kurie apgali žalčius, Arimano siunčiamus žmonių nelaimėi. Ormuzdas pasiuntęs sykį savo pranašą Zoroastrą, davusį žmonėms įsakymus, kurie mokina, kaip atsispirti prieš Arimaną, ir jo nedorą spėką. Visųsvarbiausis tų įsakymų: s a ; k y t i t e i s y b ę i r e l g t i e s t e i s i n g a i, n e s a t e i s y b ė — t a i š v i e s a, Ormuzdo kalba, o m e l a g y s t ė — t a m s y b ė, Arimano kalba. Dargi Zoroastras liepia žmonėms uoliai darbuoties, idant išplatinti ir užlaikyti Ormuzdo tvėrimus ir naikinti tvėrimus Arimano.

Šventuose persų raštuose yra pasakojama ir apie tai, kaip Arimanas sugadinęs žmonių gyvenimą, kuri

Ormuzdas norėjęs sutverti geru. Arimanas išmokinęs žmones meluoti ir sakyti, būk pasaulė ne Ormuzdas sutvėręs, bet Arimanas; paskui žmonės pradėję žūdyti gyvūnus ir abelnai ėmė netikusiai elgties. Bet Ormuzdas buvęs mielaširdingas žmonėms, jai būdavęs kas tarp jų teisingas. Taip vienas teisingųjų, Džimas, buvęs daugelio žmonių valdonas ir gyvenęs rojaus šalyje, Arijanoje, kur nebūdavę speigų; Ormuzdas davęs jam įnagi, kuriuo jis praplatingęs šią žemę ir veisęs Ormuzdo tvėrinis. Laikui bėgant Džimas pradėjęs meluoti ir tuomi pasivergęs Arimanui pats ir pavergęs jam Arijaną.

Apie tolimesnį Džimo likimą persų kningos, įvairiuose laikuose rašytos, įvairiai ir kalba. Vienoj kningoj pasakojama, kad, kuomet Džimas pradėjęs meluoti, apleidusi jį karališkoji galybė ir Arimanas jį nužūdęs. Kitoje sakoma, būk Ormuzdas visgi pasigailėjęs Džimo, pasakęs jam, kad Arimanas užleisias ant žemės speigus, ir pamokinęs jį aptverti žemės dalelę siena, surinkti tenai geriausius gyvūnus ir užsidaryti. Tą žemės skiautele, tikrąjį rojų, šventos persų kningos vadina „Varas“ ir sako, kad ten ir iki šiai dienai gyvenęs Džimas su savo žmonėmis; kad ten nėra nei ligų, nei susižeidimų, nei jokių kūno nešvarumų; nėra barnių, nei neapykantos, nei apgavysčių, nei neturto; tenai visados šviesu, o rojaus paukštelė giedanti žmonėms apie šventą Dievo įstatymą; ten diena esanti taip ilga, kaip metai, ir kas 40 metų kiekvieną žmonių porą pagimdanti naują žmonių porą. Apie tai, kur randasi tas rojus, persų kningos visai kalba. Kaikuriuose sakoma, būk Varas atsidarysias, kuomet ateisianti valanda paskutiniojo mūsų Ormuzdo su Arimanu, ir tuokart Džimas su savo žmonėmis išžūdysias Arimano tarnus, tarp jų ir baisųjį žaltį-drakoną. Visgi šventosios persų kningos išvieno sako, kad Ormuzdo paskirtojo laiko pabaigoje atsirasiantis jo pasiuntinys, Soziochas, kurį pagimdysiant nekalta mergelė iš Zoroastro sėklos; sėkla ta randasi šventame vandenyje, į kurį ateisianti maudytų anoji mergina. Tas Soziochas pergališias Arimaną. Tuokart prisikelsias iš numirusių palaidoti žmonės ir užstosias amžinas, laimingas ir teisingas gyvenimas. Kaikur yra pridodama, kad ši pasaulį apvalysianti ugnis ir kad po prisikėlimui iš numirėlių žmonės nereikalausias maisto ir nuog jų nebūsią šešėlio.

Iš graikų raštų mes žinome, kad persai taip tikėjo daugiau negu 300 metų prieš Kristų ir, žinoma, tokį tikėjimą jie sutvėrė sau daug anksčiau.

Toksai persų tikėjimas sutiko su nuomonėmis, panašiomis į viršiaus išdėstytas, kad dabar žmonėms gyvenasi blogiau, negu kitados, rojaus gadynėje, arba negu gyvena jie dabar rojaus šalyse, bet visgi tas persų tikėjimas nepaliko žmonių beviltyje: jis mokino juos kovoti su negerovėmis ir teikė viltį, kad su laiku tų negerovių priežastis bus visai panaikinta. Tas persų tikėjimas nemažai patarnavo žmonių pažangai, nesa persai tarp 550 ir 336 m. prieš Kristų valdė visą vakarinę Azijos dalį, ir paskui, nors senovės persų valstybę išardė graikai, persų tikėjimas užsiliko ir jojo daugybė nuomonių derėjo pas kitas tautas, tarp kitko ir pas žydus.

Žydai turbūt nuo persų pasiskolino sau žinią

apie velnią — Dievo priešą, kuris neva atnešęs ant žemės mirtį. Tuos žodžius visųpirmiausia užtinkame kningoje vardu „Saliomono Išmintis“, kuri buvo surašyta nebe senovės žydų kalba, bet graikiškai, tačiau jau po tam, kaip graikai (330 m. prieš Kristų) užkariavo persų karalystę, kuriai priklausė ir žydai, ir apsigyveno žydų žemėje. Dar anksčiau žydai galėjo perimti nuo persų šį pasakojimą apie rojų per babiloniečius, kurių žemėje žydai išgyveno tūlą laiką vergijoje ir ten apsibuvo daugelis jų ir po tam, kaip persų caras Kyras, 538 m. prieš Kristų, užėmė Babiloną ir pavelyjo žydams grįžti į tėvynę. (Mes aprašėme žydų pasakojimą apie rojų kitoje kningelėje „Pasakojimai apie pavydžius dievus“). Sulyginus žydų pasakojimą apie rojų ir Adomą ir persų pasakojimą apie pirmą žmonių porą, apie Džimą ir jo Varą, matosi, kad žydai daug ką permainė persų pasakojimuose, sulig savo nuomonių apie Dievą ir pasaulį, gi jos buvo daug žemesnės už persų nuomones.

Žydų pasakojimuose kalbama, kad Dievas — Jahovė nulipdęs pirmąjį vyrą iš žemės, įpūtęs jam per nosį dūšią, užželdęs jam rojaus daržą ir sutvėręs žvėris, paskui gi ir moteriškę iš vyro šonkaulio. Rojuje Dievas pavelyjęs žmonėms valgyti visokius vaisius, tiktai uždraudęs ragauti vaisių nuo medžio pažinimo labo ir nelabo, tardamas neva, kad jiedu tuoj numirsiančiu, kaip tik paragausiančiu to medžio vaisių. Bet žaltys taręs moteriškai, kad tai netiesa, kad Dievas — Jahovė vien dėlto draudžias valgyti tų vaisių, kad žmonės nežinotų, kas tai yra gera ir kas negera, kad netaptų lygūs pačiam Dievui. Moteris valgiusi vaisių ir davusi vyrui, ir užtai Jahovė išvaręs juos iš rojaus daržo, prakeikęs žemę, kad ji gimdytų tik piktžoles; vyrui įsakęs gyventi iš žemės, bevargstant darbe ir prakaite, moterį-gi prakeikęs ir liepęs jai gimdyti sopuliuose vaikus ir pasivergti vyrui, savo valdonui. Iš to žydų pasakojimo neiškia tesimato, ar išpradžių žmonės turėjo būti nemirštantys, ar jiems galima buvo valgyti nuo gyvasties medžio, nesa pradžioje pasakyta, kad rojaus augmenų tarpe buvusiu du medžiu: gyvasties medis ir pažinimo medis, ir kad Dievas uždraudęs žmogui valgyti vaisius nuo to pastarojo medžio. Po tam-gi, kaip papasakota, kad žmonės suvalgė tuos vaisius, yra sakoma, kad Dievas — Jahovė pasakė (turbūt į kitus dievus): „ištikrųjų, Adomas norėjo pastoti, kaip vienas iš mūsų, ir žinoti, kas ger ir pikt būtų. Bet kad neištiesė savo ranką, o nelaužtų ir nuo gyvasties medžio, ir iš jo valgydamas, amžinai gyvas būtų!“ Iš to galima išvesti, kad žmonės išpradžių nevalgė vaisių nuo gyvasties medžio ir nebuvo nemirštantys. Čia jau būtų skirtumas nuo persų pasakojimų.

Visųsvarbiausis skirtumas tarp žydų ir persų pasakojimų yra tame, kad persų pasakojimuose pirmutinis žmonių prasikaltimas yra melagystė, tai, kad žmonės atsigręžę į Arimaną, kaip į augštesnį dievą; žydų-gi pasakojimuose pirmutinis žmonių nusidėjimas buvo nepaklausimas Dievo, kuris draudė žmonėms pažinti gerą ir piktą. Kitas svarbus skirtumas yra tame, kad pagal persų pasakojimą rojaus paukštelė gieda apie Dievo įstatymą, žydų-gi pasakojime Dievas nenori, kad

žmonės pažintų, kas yra gera ir kas nėra gera.

Daug augščiau žydai pasikėlė pasakojimuose apie savo būsimą rojaus viešpatystę; tos mintys, suprantoma, turėjo išdygti po persų pasakojimų įtekme.

(Bus toliaus.)

Halley'o Kometa.

1910 m. balandžio ir gegužės mėn. žemės gyventojai turės progą matyti ant dangaus skliausmo nepaprastai gražų reginį. Pasirodys viena didžiųjų kometų, astronomų vadinama Halley'o kometa.

Pirm kalbėsiant apie Halley'o kometa, paminėsime kiek apskritai apie kometas.

Kometos yra tai dangaus kūnai ir jų medžiaga yra panaši medžiagai, iš kurios pasidaro žvaigždės; ta medžiaga yra įkaitintų garų pavidale ir nėra susiglaudusi į kamuolį, kaip kad žvaigždės. Kometos padalinama į didžiasias ir mažasias. Didžiosios kometas galima matyti nuogom akim be tam tikrų žiūronų, žinoma, kuomet jos prisiartina prie žemės; mažosios retai tėra matomos be žiūronų.

Kometos susideda iš trijų dalių: branduolio, ūkanos apsiautalo ir uodegos. Branduolis panašus yra žvaigždei, t. y. turi apskritą kamuolio išvaizdą ir jį apsiaučia silpnai blizgantis apsiautalas; tas branduolis su apsiautalu yra vadinamas kometos galva. Nuo galvos tęsiasi ilga šviesi juosta, visados pakreipta į priešingą nuo saulės pusę; tą juostą vadiname kometos uodega. Vienų kometų uodegos esti trumpos, sunkiai užmatomos nuogom akim: kitų-gi esti taip ilgos, kad užima pusę mums matomo dangaus skliausmo. Taip, 1811 metuose, prieš pat praucūzų atkeliavimą Rosijon, buvo matoma nepaprastai didelė kometa; jos branduolis atrodė raudonas, apsiautalas buvo žalsvas, uodegos pašaliai irgi žalsvi. Milžiniška kometos galva turėjo 1.787.000 varstų platumo; kitaip sakant, pati galva užėmė erdvėje beveik 5 sykius platesnę vietą, negu tarpas tarp žemės ir mėnulio, o juk yra žinoma, kad nuo žemės iki mėnuliui priskaitoma 360.000 varstų. Kuometos uodega buvo baisiai ilga; astronomai apokavo, kad ji turėjusi 90 milijonų varstų ilgio! Pigu yra suprasti, kad žmonės, išvydę danguje toki būsimumą ir nesuprąsdami nei jo sudėjimo, nei priežasčių, tvarkančių erdvės kūnų gyvenimą, drebėjo iš baimės ir šaukėsi Dievop; ypač Rosijos gyventojai matė toje kometoje dangaus pranašystę apie prancūzus ir baisias kares.

Pasirodydavo kartais dar puikesnės kometos. 1843 metuose atkeliavusios pas saulę kometos uodega turėjo apie 300 milijonų varstų ilgio. 1744 m. buvo matoma kometa su šešiomis uodegomis.

Mažosios kometos tuo tesiskiria nuo didžiųjų, kad jų negalima matyti nuogom akim, kaip jau pasakėme, ir jos turi išvaizdą apvalainų kamuoliui panašių ūkanų; uodegos tankiausiai neturi, o jai ir turi, tai ji atrodo tarsi mažutis priedelis prie apsiautalo.

Visos kometos ištolo atrodė apvalainomis ūkanomis; beprisiartindamos prie saulės jos nuolatos atmaino savo išvaizdą ir galop virsta į uodeguotas buožas, kurios

kas dieną vis eina didyn. Kometa prisiartino prie saulės, aplenkė ją. Dabar jau ji turi kitokią išvaizdą: ji eina mažyn, vis mažyn, pakol nepranyksta iš akių.

Toliaus, yra kometos, perijodiškomis vadinamos; tie dangaus kūnai sukasi aplink mūsų saulę, ir jų orbita, arba kelias, yra ilgyn išstęstas rinkis; jos nuolatos eina vienu ir tuo pat keliu. Vienos kometų apeina savo kelią į gana trumpą laiką, kitos reikalauja daugelio metų. Paveizdan Enkės kometa apeina savo kelią į 3 metus ir 3 mėnesius, Halley'o kometa į 76 metus (maž- daug), o kometa, pavadinta astronomo Donati vardu, savo kelionei aplink saulę reikalauja 1900 metų; ši pastaroji buvo mūsų saulės apielinkėje 1858 m. ir ji sugriš 3758 metais. Mūsų gadynėje yra žinoma apie 16 didžiųjų perijodiškųjų kometų.

Pažymėjome, kad yra kometos perijodiškos; aiškūs dalykas, kad turi būti ir neperijodiškos, tai yra tokios, kurios pasirodo mūsų saulės apielinkėje netikėtai ir pradingsta iš mūsų akių ant visados.

Mūsų gadynės astronomų yra pripažinta, kad saulės sisteme turi būti į 6.000 kometų. Žinome, kad erdvėje yra daugybė tokių saulių, kaip mūsų, ir kiekviena jų turi savo planetas, arba žvaigždes, ir savo kometas. Kitais žodžiais sakant, dangaus erdvė yra pilna milžiniškųjų saulių, žvaigždžių ir kometų. Mums nei galvon neateina mintis apie tai, koki daugybė milžiniškųjų dangiškiųjų kūnų gyvena erdvėje; jai nors sykių mėš apie tai pamįslytume, jai nors sykių sulygintume su neapsakomais visatos plotais tą mažutę mūsų žemele, ant kurios patįs gyvename, pasijustume maži, silpnučiai ir nejaustume po savo kojų pamato neišmintingam išdidumui; gal būti žmogus, išgilinęs į baisią visatos platybę, nustotų drąsos gyventi, jai jo nepadrąsintų jo paties protas, kuris apgalėjo sunkybes ir kliūtis, išmatavo erdves, susipažino su jos kūnais ir pasakė tam žmogui tiesą apie žmogaus atsiradimo priežastį ir apie amžinasties teisybes.

Kometos žaidė svarbią rolę žmonijos gyvenime; senovėje visi žmonės, neišskiriant apšviestiesnių, kometų pasirodyme matė Dievo galybę ir rūstybės apreiškimą. Visur ir visados kometos buvo laikomos nelaimių, bado, maro ir karių pranašais. Tiktai Meksikoje žmonės sakydavo kometa prašašaujant naujų aukso kasyklų atradimą.

Dėlko žmonės bijojo kometų ir dėlko laikė nelaimių pranašais? Žemos kultūros žmonės matydavo gamtoje savo priešą, tat kiekvienas nepaprastas gamtos apsišreikimas gimdo tokių žmonių širdyse baimę. Paveizdan Kynuose saulei užtemus visi kynai išeina į demonstracijas ir sukelia klegesį ir triukšmą; jų yra tvirtinama, kad saulę apniko baises drakonas, kuris reikia pavartyti triukšmu iš klegesiu. Pas mus žmonės irgi bijo kometų ir mato jose nelaimių pranašystę; saulės ar mėnulio užtemimas dar ir šiandien taip įgąsdina juos, kad daugumas rengiasi keliauti amžinatvėn. Tad ką besakyti apie viduramžių gadynę, kuomet ir apšviestiesni luonmai neturėjo jokio supratimo apie gamtą? Bepigu buvo tuokart viešpatauti keistoms nuomonėms apie Dievo rykštes ir kruvinus kardus, kurių pavidale apsišreikš-

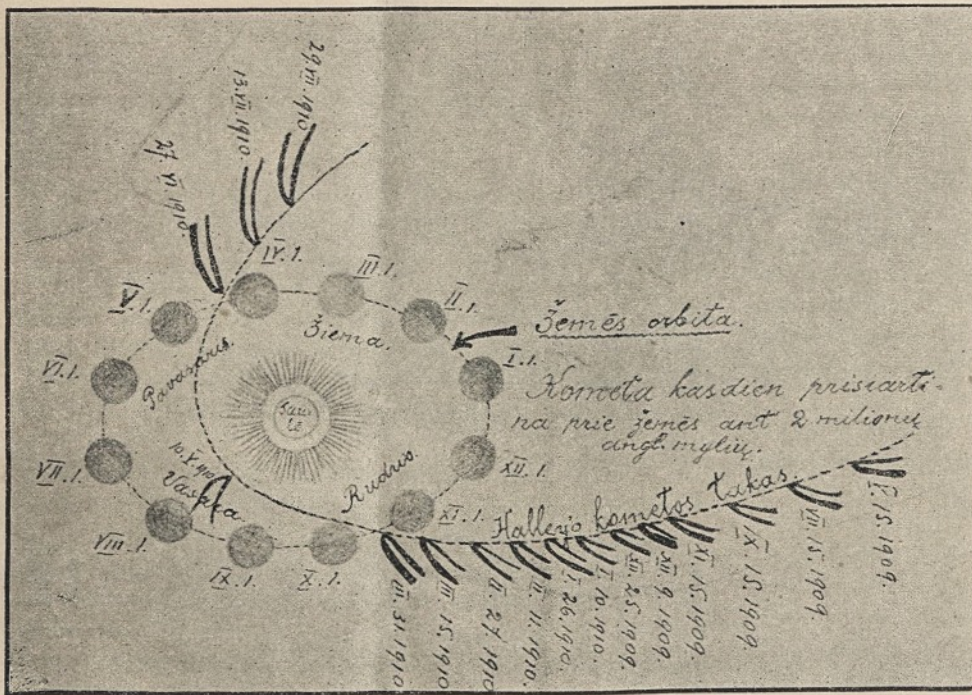
davo kometas.

1456 metuose pasirodė Halley'o kometa, kurios ši metą laukiame. Trimis metais prieš tą atsitikimą turkai įsiveržė Europon ir užėmė Konstantinopolį; visos Europos gyventojai tikėjosi, kad turkai nepasikakins Konstantinopoliu ir kelias gilyn į Europą. Tokios kometos pasirodymas išgąsdino žmones; krikščionis matė joje kreivą turkų kardą, turkai-gi — kryžių. Iš abiejų pusių tikėtasi nelaimių bei kraujo praliejimo. Baimės debesys apniaukė ir Romos apilinkių dangų. Popiežius Kalikstas III įsakė: kasdieną visose katalikų bažnyčiose skambinti pusdieniui: varpams skambinant, visi tikintieji turėjo melsties ir keikti turkus ir kometą; tas skambinimas iki šiai dienai užsiliko katalikų bažnyčioje, nors dabar nebebaugina nei turkai, nei kometos: turkai galybėje nusilpnėjo, gi kometos nėra pavojingos.

Senovės žmonės, gyvenę prieš Kristui užgimiant, manė, kad kometos yra šiaip sau oro apsiereiškimai, o ne dangaus kūnai. Numirus Caesariui, pasirodė kometa, ir romėnai tvirtino, kad dievaičiai pasiuntė ją Caesario vėlės priimtų. Viduramžių krikščionis matė jose Dievo rūstybės ženklą; tūli gi krikščionių rašytojai sakė, kometas pasirodant iš pragaro ir jas siunčiąs velnias. Dar septynioliktame metšimtyj, didžiosioms ko-

rodymą žmonės sujungdavo su visokiais svarbiais atsitikimais pasaulės gyvenime ir laikė ją, kaip ir kitas, nelaimių pranašu. 1682 metais ji dar neturėjo vardo. Gyvenęs tuokart astronomas ir matematikas Edmundas Halley atkreipė į ją savo atidžią ir pradėjo tyrinėti; jis sulygino ją su kometa, pasirodžiusia 1607 metuose ir su kita iš 1531 m., apie kurias užsiliko raštai anuose laikuose gyvenusių žmonių; sulyginęs nusistebėjo, nes rado didelį panašumą kaip sulig medžiagos, ant kiek tas galima pažinti anoje gdynėje, kuomet dar mokslas nebuvo gana išsivystęs, taip ir sulig jų išvaizdos ir kelio, kuriuo keliauja. Jis nepasiliovė rokavęs bei tyrinėjęs ir galų gale apskelbė, kad toji kometa yra perijodiška, kad ji aplenkia savo kelią į 75 su viršum metų ir vėl pasirodys 1758 m. pabaigoje ar 1759 m. pradžioje.

Jo pranašavimas išsipildė. Kometa sugrįžo į saulės apilinkę kovo mėnesyje 1759 m. Po tam ji sugrįžo dar lapkričio mėn. 1835 m., laukiama yra ši metą ir jau matoma su pagalba tam tikrų žiūronų, vadinamų teleskopais; apibėgusi saulę gegužio mėn., ji vėl pasislėps nuo žemės gyventojų akių ir nebus matoma iki 1986 metų. Akyva būtų žinoti, kokios gyvenimo sąlygos bus tuokart; gal iš dabartinio baisaus surėdymo pasiliks tik griūvėsiai ir žmonių tarpe viešpataus lygybė ir teisybė? Kas žino?

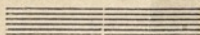

Tuo tatau ir galima aiškinti jos kelionės nevienodumą.

Męs žinome, kad saulė pritraukia ir atstumia planetas ir kometas. Kuomet kometa artinasi prie saulės, ji bėga kur kas greičiau, negu paskui, kuomet bėga šalin nuo saulės. 1835 metais Halley'o kometa apsisuko aplink saulę; 1839 metais ji perkirto Saturno keiia, 1844 m. aplenkė Uraną, 1856 m. perbėgo Neptuno orbitą. Dabar jau ji eina kaskartas vis pamažiau ir savo kelionės galą, kuris yra tiesiog priešais saulę, pasiekia tiktai 1873 metais. Čia ji apsisuka ir vėl grįžta pas saulę; dabar ji jaučia saulės pritraukimą ir jos eisena kaskartas pasigreitina. 1889 m. ji perbėga Neptuno orbitą, 1902 m. aplenkia Urano kelią, 1907 m. Saturno, gi 1909 m. balandžio mėn. perbėga Jupiterio orbitą. Iš tų skaitlinių matome, kad suplokštintą skritulio galą už Neptuno orbitos ji perbėga į 32 metu ir 4 mėnesius (nuo 1856 iki 1889 m.); gi tokį pat tarpą kitame savo elipsio gale ji perbėga į 725 dienas, arba į 2 metu ir 5 dienas; (reikia žinoti, kad Halley'o kometa ir kitos perijodiškomis vadinamos keliauja elipsiu, arba suplokštintu ir ištiestu skrituliu, kuris viename savo gale turi saulę. Neperijodiškosios kometos keliauja kreiva linija, užsisukančia aplink saulę; ta linija yra vadinama parabola).

Dabar iš eilės išpuola užklausti, kada mes galėsime ją matyti. Astronomai per tam tikrus žiūronus pamatė ją spalio mėn. Oriono žvaigždyne. Pagal tikriausius apokavimus, nuogom akim mes ją galėsime išvysti vasario pabaigoje Žuvėdų žvaigždyne; kovo mėnesyje ji eis artyn prie saulės; balandyje ir pirmą gegužio savaitę mes matysime ją prieš saulę užtekėsiant; 17 gegužio ji eis aplink saulę ir apie 25 gegužio dieną atrodys nepaprastai gražiai bei iškilmingai. Nuo mūsų žemės 18 gegužio ji bus atstume su viršum 10 milijonų anglišku mylių. Paskui ji eis vis mažyn ir mažyn, ir neužilgo nebus matoma nuogom akim, o gruodžio mėn. atsitolins nuo mūsų taip, kad ir per teleskopus nebus galima jos matyti. Ji pasislėps nuo žemės gyventojų iki 1986 metų.

Pridėtas čia paveikslėlis parodo mums, kada ir kokioje vietoje ji perkirs žemės orbitą ir kurioje vietoje bus tas kamuolėlis, ant kurio mes gyvename.

Naujiems Metams.

Štai, broliai, sulaukėm Naujuosius metus!

Vis eina artyn geresnieji laikai!

Šiems metams prabėgus, sulauksim kitus;

Gal bus jau į laisvę praminti takai.

Bet laikas be darbo mums nieko neduos,

Per kovą mes patįs įgysim tiesas...

Juk svieta galiūnai mus nepavadous,—

Per vargą išgausim liuosybes visas.

Nesnauskime, broliai, juk laikas brangus!

Varykime darbą plačiau ir giliau,

Į sodžių nuėję, sukelkim draugus,

Ir neškime šviesą į minią toliau.

Kad norim sau žemę ir laisvę išgaut,

Tai stokim išvieno sunėrę rankas.

Nors vargo kartaus ir reikės paragaut,

Bet mums turi būti ant svieta viskas...

Mus laukia, dar laukia vargingi darbai;

Reikės dar išarti daugybę vagų...

Nors mus tebegązdin audriniai žaibai,

Bet mes nepritrūksim savųjų jiegu.

O broliai, šis metas laimingas tebus,

Teauga vienybė, brolybė, tiesa.

Apsnūdę sodiečiai visi teatbus.

Vargdienius tesukel aiškioji šviesa!...

Jovaras.

GIRNIKAS = PAŠAKARNIS.

Parašė V. K. RAČKAUSKAS.

Ar žinai Girnikų kalną?

Girnikų kalnas dailiai sustojo palei vieškelį kuris, smeltingu kaspiniu išsiritęs pakalnėje, tęsiasi iš Kurtavėnų Kuršėnuosna. Kalno šonus dailiai aptūpė jauni eglėnėliai; kur- nekur kyšo iš jų tarpo laibos pušytės; gi ten, toliau, kirtimuose, siaubia baltveidžiai berželiai ir dreba saulės spinduliuosna pasinėję apušaitės; tarp berželių ir apušaičių — uogų begalės: žemvuogės, avietės, mėlynės ir kitokios.

Patsai kalnas drąsiai žiūri į Šiaulių miestą iš vienos pusės ir į melsvoje tolybėje paskendusią raganų buveinę, Šatriją, iš antros pusės. Artimai klonyje atgulė mažytis Kurtavėnų miestelis; balta bažnyčia ir baltai nutėplioti triobesiai savo linksma atrodo džiugina akį.

Prie pat Girnikų atkalmės glauste prisiglaudė Girnikų kaimas ir pusiau išpuvęs bei pranykęs Bulėnų ežeras. Tas ežeras visai apielinkei tiek tėra reikalingas kiek ir žemaičiui vasaros laike kailiniai: apielinkėje rasi ir sparčią Dubisą, ir Ventą, ir aplukuose bei ganoklose skęstantį mažutį upelį Kurtuvą; netolimais banguoja Jonelaičių ežeras, o pas Šaukėnų vieškelį laibos pušis ir senos, sakais apsikrovusios bei pasišiaušusios eglės nuolatos mardo savo žalius veidelius Pašvinio vilnyse; tankiose griose užėsi ir seną Pumpurį, kurio gražus apžėlę pakraščiai nuolatos žiūri į romų ežero veidą. Jei prie tos upių ir ežerų daugybės pridėsi dar ilgoką kanalą, šliaužiantį tai giriomis, tai sausais augštai iškeltais dirvonais, ant kurių ganosi liesos kumelaitės, tai ištikrųjų pamatysi, jog pusiau išdžiūvęs Bulėnų ežeras su savo dvokiančiais pakraščiais visai nėra reikalingas vietiniams gyventojams.

Už Girnikų kalno, palei pat vieškelį, prie kalvos prisiglaudė Užkalnių kaimas. Kaimas nemažas, visi gyventojai — ūkininkai pasiturį vidutiniškai: ir nugaros

apsianstos, ir duonos turi, ir prie duonos kas reikia nepritrūksta. Jai kuris jų ir parsiveža iš grapo ar gilvytiškio pono miškų vieną-antrą kelmą, tai ne iš beturto, bet iš persitikrinimo, kad ponai dėl kelių kelmų neišeis pavargėliais, nedieniu - muzikui atliks rublinė kišenije.

Užkalnių kaime gyvena Pašakarniai. Apie visus kitus kaimiečius kaimynai žinojo, kas jie, ką vedę, kiek kraičio gavę, iš kur atėję ir daug visokių reikalingų bei nereikalingų žinių turėjo. O apie Pašakarnius veik nieko nežinojo. Adomas Pašakarnis, tėvas dabar Užkalniuose gyvenančio Jurgio, atėjo kažin iš kur į užkurius pas senius Poškus; iš kur atėjo, kiek atsinešė į gyvenimą piningų — niekas nežinojo: nei Poškai, nei Adomas Pašakarnis nebuvo šnekęs.

Apie Jurgį tai ir kalbos negalėjo būti: jo visa šneka susidėdavo vos iš kelių žodžių; žodžiai „taip“ ir „ne“ buvo tankiausia Jurgio vartojami. Kaimynai nesųkį stebėjosi iš Jurgio nešnekumo, ypač bobelės:

— Tikra, kur kita toki žmogų beužeisi! Kažena, kaip unca pasispavėdo, ar vis tap-pat tyl, kaip kad ir su mumis? *)

Niekas užkalniškių nematė Pašakarnį pasigėrusį, ar supykusį; niekas su juo negalėjo pasikalbėti taip, kaip paprastai pasikalbama su kaimynais: prie alaus, ar prie baltakės. Jis visados užsimastęs, galvą į pečius įtraukęs, kepurę ant akių užmaukęs. Jai dirba — dul-kės rūksta; lygaus jam darbininko nerasi visoje apie-linkėje; o užsiverčia lovon tinginiauti — didesnio miegaliaus neužteiktum tur būti visoj Žemaitijoje; niekas jo neišjudins, nei pati, nei giminės, nei kaimynai. Tyli į sieną atsigręžęs ir guli, tarsi negyvas, tik retkarčiais atsipučia sunkiai, sudejuoja ir vėl tyli.

Vieni sakydavo, kad jo sąžinę graužia koks nusidėjimas; bobutės sumedžiojo žinelę apie kadaisiai susektą žmogžūdybę ir supuvusį paventyj ląvoną. Kiti vėl juokdavosi iš bobelių pasakų ir tvirtino, kad Jurgis ne tik rankos ant žmogaus nepakeltų, bet ir museliukės nedrįstų užmušti.

— Vienok, — sakydavo apie jį kaimynai, — visi Pašakarniai tokei. Adoms buvo toks, Adomienė ir... na, o jų vaks Jurgis irgi į tievus išiajo.

Vieną užkalniečių ištiko nelaimė. Rudens laike, kuomet javai buvo jau kuliami, ugnelė nušlavė Petro Urbono grįčią ir visus triobesius. Nušlavė taip, kad nieko neliko.

Tas gaisras buvo puikus savo baisumu. Jaujoje, stalduose, svirne ir gyvenamoje grįčioje buvo sukrautas visas Petro turtas: javai, gyvuliai, grūdai, mėsa, drapanos ir visokeriopas kaimiečio lobis, kurio surinkimui iš-eikvota puiki kelių žmonių gyvenimo dalis. Ugnis iški-lo naktį jaujoje. Vėjas pūtė iš šiaurės į pietus ir pake-liui nešė didelius degančius šiaudinio stogo pluoštus ant staldų, svirno ir grįčios. Urboną prikėlė Jurgis ir jis iš-nešė vaikus iš degančio namo. To viso turto sukrovimui reikėjo, kaip pasakėme, kelių žmonių gyvenimo dalis, o čia ugnis, karšta liepsna, į dvi valandį viską su-

*) Gulščiai parašytos čia raidės nori išreikšti žemaičių tarmės garsus. — Bene bus tai pirmasai bandymas įvesdinti mūsų dailiojon literatūron gyvąsias lietuvių tarmes. Red.

laižė, suėdė, sučirškino! Urbonai patįs išliko vienmarškiniai.

Ant rytojaus apie degėjus susirinko viso kaimo gyventojai. Vieni iš žingeidumo atėjo Urbono nelaimėi akysun pažvelgtų, kiti-gi atėjo su šiltu paguodos žodžiu. Buvo ir Pašakarnis. Rūstus ir tylus, kaip visados, tik ši sykį atrodė labai susirūpinęs ir neramus. Viena kaimo bobutė priėjo prie Jurgio, stumtelėjo alkūne jam į pašonį ir tarė:

— Nelaimė, Jurgi... Pono Deivo rykštelė plak vargo pelę...

Pašakarnis galvą linktelėjo, nieko neatsakęs.

— Kur jie dabar dings, vargulia? Veiziek, kaip unca pats nusimenęs... o Petrienė, ta jau ir akis išverks... — Parodė į Urbonus sudžūvusią ranką, kurios sukumpe pirštai buvo išsiskietę.

Visi kaimynai tiek ir težinojo, kad stebėtis iš Urbonų nelaimės ir vieni kitus klausė:

— Kur jie dabar dings?

Pašakarnis priėjo sunkiais žingsniais prie Petro Urbono, padėjo jam ant peties didelę savo ranką ir prašeko:

— Petra, ek pas mune gyventi.

— Ką? — nesuprasdamas nusistebėjo padegėlis.

— Ek pas mune, sakau.

— Kaip ta pas tave? juk aš turu trejetą kūdykių o mokiėti neturu iš ko... aš obagas... pavargėlis... — Ašaros veidais riedi, nelyginant žirniai.

— Ne tavo darbs. Sakau -- ek!

Apsigyveno Urbonai pas Jurgį. Visas kaimas stebėjosi iš Pašakarnio vaišingumo.

Užėjo žiema. Pašakarnis su Petru ir samdytiniu vežė rąstus iš miško ir dėjo juos krūvon Urbono kieme. Pavasari išėjo su kirviu tų rąstų tašytų ir su spatu pamato kastų. Dirbo, vargo, kad net visi stebėjosi.

— Kas tam Jurgioui pasidarė, a? Būdavo neprieini prie jo, o su Urbonu gyvena nelyginant su broliu...

Rudeniop Urbonai jau įsikraustė naujon grįčion. Įsikraustę iškėlė įkurtves. Nebuvo tai turtingos įkurtuvės, bet visgi nepadarė gėdos jo geradėjams, Pašakarniams: Pašakarnienė padarė alų, iškepė paršiuką, su-graibė sviesto, parūpino gardžios duonelės. Kaimynės užgirdusios apie įkurtuves, nenorėjo nusileisti Pašakarniams: viena atnešė dešragalį, kita skilandį, kita vėl duonos abraką. Kaimynai taipogi nepamiršo: kuris atvarė paršelių, kuris veršiuką atvedė:

— Prasigyvenimui, Petreli, prasigyvenimui... Priimk, nesididžiuok.

Susėdo visi kieme, kas ant rąstgalių, kas ant akmenų, o kiti net ir ant žemės, kojas pasirietę. Šnekučiuojasi apie šį, apie tą.

— Matysi bus gera. — Ramina padegėlius. — Pradiėsi gyventi, iš skolų išbrisi, pasitaisysi netrokus... bus gera. Kitą vasarą visi kad supulsma, tad kaip mata išstatysim tau trobas...

Mat, sugėdino juos Pašakarnis, vienų-vienas pagelbėjęs išstatyti grįčią.

Pašakarnis ir buvo ant įkurtuvių. Tylus, kaip visados, sėdi, kaktą suraukęs, akis žemėn išmeigęs.

— Jurgi! — atsiliepė kanakas. — Pasakyk ką! Ko tu

visados tap tyli?

— Teisybė, Jurgi, pasakyk! — parėmė keli vyrai. — Šindein šventė: mūsų padegielia jau susitaisė, vėl atsitūps į lezdą... Papasakok tu mums ką nors linksmaus...

— Kon norite kad papasakočiau? Nieko linksmaus nepasakysi. Mūsų gyvenims pilks, žiaurus... nieko jame linksmaus nėra...

— Apei gyvenimą ir nesakyk! Mes jį visi pažįstam... Tap kon-nors...

Kaimiečiai taip prispyrė Pašakarnį, kad jis galop sutiko papasakoti ką nors.

— Ar jūs žinot, iškur atsirado Girnikų kalns?

— Ne... ne...

— Aš pasakysiu...

„Sene, sene, kumet šito šalelė gyveno kitoki ne-gu mes žmuones, tur būti prūsa, ar kiti koki, žemačių mlžins Girniks iš peitų šaleis išėjo šiaurės link žemačiams veitos eiškotų. Jis išėjo eiškotų tokios veitos, kad joje būtų girios, peivos, upės, ežera ir juros. Jurų žemačia laba noriejo: jei jau buvo pamiege gintarą, o gintaras pajuryj tēra randamas.

Tad anei ir įsakė Girnikou, kad one sueiškotų tokias juras, kuriose būt galima rasti gintaras.

„Tas Girniks bovo laba didelis žmogus, kur kas didesnis už šiap sau žmones. One bovo tap didelis, kad ont jo delno galėjo šokti suktninį keturios poros paprasto ūgio žmonių; gi ont ousų dronsia pasodintume, tartum ant vežimo žabų, suaugusių vyrą.

„Ejo Girniks daug deinų, ir sevaičių, ir mėnesių; ir greita ejo: žengs veina koja — pumilį padaro, žengs ontra koja — pumili padaro. Užėjo jis tokią šalį, kuri kap tik žemačiams tektų; ir upės yr, ir ežera, ir girios, ir peivos, ir jura, ir juroje gintaras. Priejo one pri meško, pasisteipė ont pirštų, pažvelgė į veiną pusę: bangou Baltoji jura, tik vilnis plevesou, nelyginant balto erželo karčia, tik blezga prieš saulę, tik putos laižo smeltyną. Dirsterėjo one kiton pusėn: o čia girios vuoš, pušyna šlam, auksinia kveičių, rugių ir vasarojų lauka lingoujas, ežera joukias saulele, upės-upelia akmenis laižo; peivos paupias žaliou, kalna į dongų veiz savo gauroutoms viršūnėms.

Nudžiogo Girniks ir balsia tarė sau:

„— Gera!

„Atsipūtė, kad nets ir tolimų pušių viršūnės krustelėj, o artimesnei jei meddžia tai ir nusilenkė prieš žmuogų-melžiną. Paskou pajieme gliebin kelias jaunas eglates, išruovė jas so šaknimis, mete ont žemes ir atgule pasilsietų. Atgulė, galvą padiejo ont eglėi ir užmego.

„Jam bemeigant, užėjo jį, pamiškyj išsiteisusi, tos šaleis gyventoja. Užėjo ir pakiele klyksmą. Subiega daugybe žmuonių ir visi stebėjosi iš Girniko. Šis-gi nieko neatbuo; alsou, tai nets eglės miške dreb, knark — tai žemė dund.

„Subiega jei burių burias, apstuoja bemeiganti Girniką dideliu pulku. Kas bailėnis — stov ištolo ir stebis iš melžino kuoju, toli jų laukousna išteistų; kiti — dronsėni — arčiaus prislinko. Veins so karte, o kits virvę ont Girniko ronkos piršto užnieręs prabavuo atitraukti anovn nu tako; puč jiedu uždusiu ir nuilsusiu, ir

nieko neįveik. Atsirado ir toki dronsoulia-pramušt-kakčia, kad užlipo jam ont nuosies. Bieginė jo kūnu, tarsis kuokiu kalnu.

Pajuto tai Girniks. Pramerkė veiną aki, paskou ontra. Pažiūriėj į žmuones, kurie, tarsis bimbala, apstuoja jį, ir balsia prasijoukė. Visi birte nubiriejo. Paskou viel užmerkė akis ir viel užmego.

„Po valondele tei žmuonės apent sogrižo, ir viel jiemė jį judint. Jis viel sokvatuojou — pabiego ir ontru sykiu.

Tretį sykį jie nebebiego į šalį. Suraišiuojou Girniką, prie kojų prikinkė jaučius ir bovo bebondą traukti Girniką į šalį. Čia jau ir jį apmaudas pajiemė. Trenkė, pašuokęs, jaučius į žemę, pagreibė į ronkas puo veiną eglę iš puo galvuos ir kap ims juomis švaistyteis, kap ims švaistyteis — visus iki paskutiniam išmučė.

„Išmušęs, sošlavė į veiną kupetą, prišuoko prie jurų, pasisiemė į pušnis jurinių smelčių, sogrižo į karės lauką ir užbierė visą lavuonų krūvą.

„Iš tų lavuonų ir iš tų smelčių pasidarė Girnikų kalns, kuris unta dar yra apšveistas nusileidžiančios saulės. Lavona sopovo ir jų kaula sobirieję sosluogo, tad kalno viršūnė įlinko...“

Pašakarnis pabaigė. Klausytojai tylėjo ir nesulaukdami toliaus jį pasakojant, užklausė vienas kitas:

— Ir kas toliaus?... Kap pasibengė?

— Toliaus nieko... Žemačia atiejo į šią šalį... Vo nuo to Girniko pacina visi Pašakarnia... Mano senelia vadinos Girnika — Pašakarnia...

— Kas tau sakė? paabejojou vienas klausytojų.

— Kas sakė? Senelis mirdamas pasakė tēčiou, gi tėtis mon... Aš neturiu sūnaus, Girnikams įpiedinio... neturiu kam pasakyti...

Pasikėlė, užsmaukė kepurę ant akių ir sunkiai-sunkiai išėjo iš kiemo. Visi žiūrėjo į jį, maža ką tesu-pratę iš jo pasakos.

Neužilgo Pašakarnis išėjo iš proto. Nueina būdavo ant Girnikų kalno, sustoja ant pat čiukuro, apsikaisioja visas eglų šakutėmis ir stovi taip nuo pat ryto iki pusdieniui, nuo pusdienio iki vakarui. Stovi, nesikrutina, ir vis žiūri vienon pusėn, vakaruosna, kur, kaip jis spėjo, buvusi Baltoji jura ir pajuryj — gintaras.

Vieną žiemos rytmetį rasta Pašakarnis negyvas ant Girnikų kalno: guli išsitiesęs, po galvų pasidėjęs kelias mažutes eglaites, išrautas su šaknelimis. Ir niekas nežinojo ir nesuprato, ko jis išėjo iš proto ir dėlko jis buvo toks nešnekus. Ilgai apie jį kalbėta kaime; gi Urbonai ir iki šiai dienai brangina Jurgio Pašakarnio atmintį ir sako jį turėjus aukso širdį.

* * *

Į lankas ašėjau, į žaliąsias,
Aš gėles ten mačiau raudonąsias...

Buvo žydras dangus,
Gilus, įstabus...

Plakė mano širdis, lyg atgimus,
Veikė mano mintis, čia pagimus...

Gijo žaizdos vidaus

Jautimo skaudaus...

Kalėdy Kaukė.

Nemiegok.

„Mano motulyte, oi brangioji mano,
Linkst žemyn galvelė, noriu miegužėlio...
Aš užmigti noriu, užsimiršti trokštu...
Nebejausti kieto, sunkaus vargužėlio...
Oi, motute mano, oi brangioji mano,

Užmigdyk, užliuliuok,
Prie šonelio glausk,
Pamylėk, padainuok
Ir širdiespi spausk...“

„Mano sūnutėli, oi mažuti mano,
Kelk augštyn galvelę, varyk miegužėlį:
Dabar darbo metas, sunkaus triūso laikas,
Reik, kad lietum gausiai savo prakaitėlių...
Oi sūneli mano, startukėle mano,

Tu neliūsk, nevaitok,
Miego nenorėk...
Pasikelk, atsistok,
Prieš save žiūrėk!“

„Mano sengalvėle, oi močiute mano,
Štai rankelės mano pūslėmis apaugo...
Galvą drasko skausmas... negaliu atkelti...
Net minty nebrandu sau meilingo draugo...
Oi močiute mano, paukštužėli mano,

Užmigdyk, užliuliuok,
Prie šonelio glausk,
Pamylėk, padainuok,
Ir širdiespi spausk...“

„Sūnaitėli mano, oi paguoda mano.
Žvilgterk man į veidą: vargas jį akėjo,
Gi dėlnei sukumpę nuo darbužio kieto...
O galva pabalo ne nuo laimės vėjo...
Oi sūneli mano, jaunulyti mano,

Mūs garbė — tai darbai:
Miego nenorėk!
Lauk' artojų laukai,
Pasikelk, žiūrėk!“

„Motulyte mano, oi brangioji mano,
Man širdelėj šėlsta pūgos begalinės
Ir juasmus man šaldo speigas baltaveidis...
O miegelin kviečia deivės sidabrinės...
Oi močiute mano, auklėtoja mano,

Tu nepykk, nesibark
Ir užmigti nedrausk...
Meilės žodį pratarė,
Prie šonelio glausk...“

„Mano sūnutėli, kūdykėli mažas,
Jai kas speigui dūkstant miego užsimano,

Tas užmigs ant amžių... Pavaryk tu miegą,
Imk į ranką žambri, imk, sūneli mano...
Eik pas savo brolius, eik dirvono artų...

Eik, sušils ir širdis,
Atsigaus jausmai...
Eik!... Gal Laimė užšvis...
Eik... ištirps ledai...

V. K. Račkauskas.

Nors trokšta krutinė...

Nors trokšta krutinė tos meilės šventos
Ir vargsta ir ilgas gražybių gamtos,
Bet, ypatos meilios, neduokit širdies,
Tespaudžia mane liūdną tamsybė nakties...

Kad meilės troškimas dar kartą atbus,
Tai vėjai šaltieji man broliais pabus...
Mirtis — mylimoji gyvybę atims...
Tamsybė — močiutė mane pasiims...

O beržas — kaimynas prie kapo linguos;
Akmuo — mano tėvas prispaudęs paguos...
O šaltis, kaip draugas, apsupęs sparnais,
Į dangų nuvedęs, nubovis sapnais..

O žvaigždės — seselės man širdį priglaus,
Jų žibančios akys „ar myli?“ paklaus...
Užšalusiam kūnui žibės ir mirgės,
Tik meilės saldžiausios dvasia neregės...

Jovaras.

MICHAEL SERVETUS.

Michael Servetus, arba Miguel Serveto (žiur. paveikslą ant 5 pusl.), gimė 1511 m. Tudeloje, Ispanijoje; mokinosi daktarystės, tiesų ir matematikos; nuo 1537 m. Louvaine universitete studijavo teologiją ir žydų kalbą. Prancūzijoje suėjo pažintin su reformatorium Kalvinu, su kuriuo susirašinėjo. Būdamas Vienloje parašė veikalą apie tikėjimą: „Restitutio Christianismi“ ir pirm išleisiant veikalą iš spaudos pasiuntė rankraštį Kalvinui. Šisai įskundė Servetą inkvizicijos vyriausybei Lione. Servetus tapo suimtas, bet pabėgo iš tenai Genevon, kur jį suėmė Kalvinas ir sudegino 27 spalio d. 1553 m. Platesnę jo biografiją paduoda kun. V. Dembskis veikale: „Kankintojai ir kankintiniai už mokslą“.

Pirmutiniai lietuviški spaudiniai Amerikoje.

Parašė J. ŠLIUPAS.

Bevertydamas savo senas popieras, užtikau raštelį, rašytą 1887 m., iš dalies tilpusį „Aušroje“, iš dalies dar nespausdintą. Kadangi tas raštelis palyti pirmus lietuviškus spaudinius Amerikoje, tad manau ne be naudos būsiant, jaigu dabar galėsiu supažindinti lietuvių visuomenę su spaudiniais, kurie rasi jau nelengvu būtų begauti, nors jie ir labai rūpėtų tiems, kas rengia lietuvių literatūros peržvalgą.

Pirmą Amerikoje lietuvišką laikraštį ėmė leisti į svieta tūlas sulenkėjęs lietuvis, Mikas Tvarauskas arba Twarowski, bene 1873 m. atėjęs į Suvienytas Valstijas nuo Pavištyčio, o kuris dar šiandien tebegyvena Brooklyne. Tvarauskas, truputį lenkiškai mokėdamas, žinoma skaitė save lenku; tačiaus gyvenimui sunkiai plaukiant, jis užsimanė pataisyti savo vargus, išleisdamas lietuviškoje kalboje laikraštį, nors sulenkinta kalba, nuo lenkų paskolinta rašyba, ir lenkiška pakraipa. Vienoje kningutėje, apie kurią žemiaus šnekėsiu, jis taip rašo apie save: „esu čystai lenkas, bet tarp lietuvininkų užaugęs, 12 mete amžiaus savo išmokau tą kalbą, o pamylėjęs jus procevoju dėl jus ir procevoti nenustosiu“.

Kaip nebūk, toks žmogus nevieną tikrą lietuvių užgėdinti turėtų. Kuomet lietuvis trynioja sau nugara į sieną ir vaiposi iš brolių, nešančių tautai dvasišką pašalpą, tai dvasioje susvetimėjęs tautietis, matydamas mūsų silpnumą, griebiasi už plunksnos ir rodo, jog pridera lietuviams pasirūpinti apie raštą. O svetimų darbininkų lietuviai turi daug. Nešneku apie mokslo vyrus Maskolijoje, rakinėjančius mūsų kalbą, primenu bent prūsiškuosius lietuvių laikraščius, kurie maž-ne visi yra svetimose rankose. Taip esant, kam gali būti įstabu, kad mažuma tokių laikraščių ar kningų tērą rašyta lietuviškoje pakraipoje arba dvasioje. Nuo svetimtaučių mes negalime nė reikalauti, kad jie jaustų lietuviškai ir mus penėtų lietuviškai sutaisytu penu. Kas kur yra augeš, tenlink jis ir traukia. Ir Tvarauskas augeš tarp plikbajorių ir miestelėnų, išsilietuvinusių ypačiai po maištmečių 1831 ir 1863 m., neraudonavo, lietuvių viltis kreipdamas Varšavos pusėn. Antrapus, jis ir pats nesislepia su savo siekiais, ir sakėsi užrūstinęs vieną gerą lietuvių, gyvenusį Paryžiuje, savo prisipažinimu, kad noris lietuvius sulenkinti. Pamatysime, kaip Tvarauskas tą darbą dirbo ir kaip jam sekėsi.

Pirmasai numeris „Gazietos Lietuviškos, rašto pašvesto dėl Lietuvininku Amerikoje“, apsiskelbė svietai šeštadienyj 16 rugpjūčio 1879 m. New Yorke. Ir kaip pakalbino lietuvius tasai raštas? Pirmame numeryje randame gana ilgą išangą, kurios sutrumpinta įtura štai koki turi kanduolį. Mes visi, apleisdami savo gimtinę, gal būt ant visados, turėjome verksmingą širdį. Šiandien visi tebelaukiame išliuosavimo savo tėvynės nuo „deguto, kuriuomi per šimtą metų prisigėrusi buvo“. Gana mūsų brolių gaišo kariūnose ir namie, tikėjimą persekiojant. Mes-gi Amerikoje esame laisvi, užta;

galime įsitaistyti ir laikraštį, kuris mus sulygintų su kitomis tautomis; o tai juk 1) ir mums išėiviams garbę padarys, kad svetur išmokę skaityti ir sunkiai dirbdami darbus, igijome dvasišką įrankį, ir 2) mes čion gaušime pamokinimą, tapsime akylesniais, nes daugiaus patirsime žinių. Mūsų broliai lenkai turi keletą laikraščių jau seniai, o ant mano pakvietimo 1874 m. mažai kas teatsiliepė, nesa žmonės yra tamsūs. Šiandien užtai susitarę išlaikykite lietuvišką spaustuvę, kuri jums keta pasiūsti maldakninges, raštą šv., historiją, aprašymą žemės ir visokias pasakas. 3) Galėsime broliams namon parsiusiti raštus iš taip tolo ir jiems pasigirti, kad Amerikoje „maskolius neuždraus mums nė spaudinti, nė skaityti naudingus raštus... Senovės laikuose laikė žmogų tamsybėje dėlto, kad tas dirbtų, kaip jautis junge, o tas bėdinas darbininkas, neturėdamas jokio apšvietimo, mislijo, kad jau taip turi būti, kad Dievas jį ant to tiktai sutvėrė, bet aš sakau priešingai, tai neturi būti ir negali būti, žmogus kožnas sutvertas vienaip ir visi turi tą pačią lygybę, tą pačią valią ir tiesą“. Tos išangos lyg kad tąsą ir išaiškikimą randame tolimesniuose tos „Gazietos“ numeriuose.

Štai No. 3 sako: Ivanas Baisūsis vargino savo žmones, „gyvus pjūklų pjovė, kalė ant polių (smaigčių), rankas, kojas kirto ir t.t., o tas bėdinas žmogus, nepažindamas savo tiesų, visur pasidavė paslankiai“. Šiandien-gi žmonės igijė mokslą keliasi ir reikalauja palengvinimo. Tai vis mokslo kalčia.

No. 13: Mes lietuviai glauskimėsi prie lenkų, nesa „visi esame išėiviai iš tos pačios tėviškės... moty-na mūsų surišta kenčia nevalę“... stengkimėsi jai nešti globą „tikrai brolišką be jokio užvydėjimo ir prasivardžiavimo, kaip tai yra paprasta vadinti: tas poznančikas, tas mozūras, tas lietuvininkas, kitas vėl kitaip. O! ne, to nedarykime, netiešykime savo neprieteilių, stokime visi kaip vienas ir pasakykime: Esame lietuvininkai ir lenkai, esame visi broliai vienos motynos, tegul mato persekiojantai, kad visi netiktai savo žemėje, bet ir svetimoje šalyje vieni kitiems paduodame ranką.“

Taigi dabar matome, jog „Gazietos“ rašytojas pasiēmė dvejopą užduotį: pakylėti lietuvius, kaip tautą, ir dvasiškai juos suartinti su lenkais, kada pertrūko politiškasai ryšys. Aišku, kaip tai giliai buvo apmąstyta to lenkbernio politika! Žiūrėkime, kaip tai vis daryta.

Pirmoji vieta pridera historijai, jau tai dėlto, kad „Gazietos“ mažai teturi gana vertintinų kitų raštų.

„Pradžia arba paėjimas narado lietuviško“, trumpai surinktas paties redaktoriaus. Jo stīgavojimus trumpai čion suglaudžiu, jau tai norėdamas skaitytojui priminti tūlus atsitikimus savo bočių gyvenime, jau tai linkėdamas nurodyti, kur klydo ir klysta mūsų historijos rašytojai.

No. 6: Sunku yra kas pasakyti apie lietuvių

tautos pradžia; 10-me metašimtyje lietuvius radę Lietuvoje rašytojai ima jieškinėti jų senovės buveines, bet patuolaik ją tikrai dar nesurado... Narsumas ir drąsa karėse puošia lietuvių tautą, tikinčią į savo Perkūną, Viršaitį (turtų dievą), Kovą (karės u.), Sotvarą (šviesybės dievą); Atrimpą (vandenių, marių d.), Gardeoldžio (vėjų d.), Pokliaus (pragaro d.), Žemininko (žemės d.), Praurimės (ugnies deivės), Budtos (gudrybės d.), Pilvytės (turtingumo deivės), Letvės (liuosybės d.), Velionės (amžinumo d.), Pergrulytės (pavasario d.), Mildės (meilės d.) Verpėjos, — tautą, garbinančią medžius, kalnus ir žalčius. Rašytojas atpasakoja žinomas žvernas apie atėjimą Palemono ir apie išsiskietimą šeimynos Daušprungo ir kitų. Galiausiai lietuviai atkutę ima į nagą rūsus ir vidžiamiškius vokiečius; Ringaudas vokiečius sutrupina pas Tilgale, rūsus pas Mogilna, o sukrušęs dar totorius, pats miršta, palikdamas viešpatystę Mindaugui, kurs veikia atidavė savo protainiams rūsiskas žemes. Brotainiai-gi Rygos vokiečių sugundyti užsimitė atsikratyti nuo dėdės ir pasiūsiu prieš jį. Apspito tad Mindaugą ptiėšai iš visų pusių, nes iš pietų griovėsi į lietuvių šalį Daniėlius, Galičiaus kniazius, iš rytų — brolevaikiai, iš vakarų ir šiaurės vokiečiai. Mindaugas, matydamas nebeapsprukusias nuo bėdos, priėmė krikštą. Bet tatai nepatiko kryževiams, kurie nuolatos kaišiojo pirštus į Mindaugo valdymą ir galiausiai gavo nuo jo dideles dovanas. —

No. 7 : Kryževiai išdygo Palaistinoje, kada Europos viešpatystės kariavo su netikiais už šventkapio paveldimą Jeruzolimoje. Tuos tai kryževius Konradas, Mazavos kuningaiktis, pasikvietė talkon galavimui lietuvių; be to, klabinant popiežiui, tytveikos žmonių iš visų Europos kraštų traukė mušti lietuvių. Kad Mindaugui valdant Lietuvą kryževių begėdytė susirpo, žmonės visur sukilo prieš tą begėdišką zokoną, kurs, avies kailiu apsisiautęs, buvo gyvas vilkas. Lenkai (Ziemovitas Mozūrijos) prisidėjo prie kryževių, bet ties Durbės upe 1261 m. kryževiai pralošė kruviną mūšį. Iš lauko pusės sekanties, lietuviai savo tarpe susivaržė, ir tuomet tai tapo nužūdytas Mindaugas su savo sūnais. Rašytojas, Narbuto pėdomis eidamas, toliaus nupasakoja didelį jukinį, aulinkui Lietuvoje įvykusį, iki galiausiai išskyla Liutavaris Birogališkis apie 1292 m. Vokiečiams karė su lietuviais nelabai tevyko, tiktai "latrunėuli" išsimerkdami graibstė, ką galėjo, parubežinose. Vyteniu karė su vokiečiais sekėsi gerai, jis išgriovė pylį Skirsnemunyje, vokiečių pastatytą. Vytenio ipėdiniu buvo jo brolis Gediminas (o ne augintinis ar sūnus, kaip klaidžiai dūmoja p. M. T.); šis perkėlė sastapylę iš Trakų į Vilnių. Gediminui karės gerai vyko: vokiečius sugrūmė, užgulo ant rūsų (čia vėl p. M. T. neteisai pasakoja apie antėjimą ant Kyjevės ir daug kitų rūsiskų šalių). Gediminas apkantėjo visus tikėjimus, leidė savo vaikams krikštytiesi, guodė pirklybą, leidė krikščionims dievnamius statytiesi. M. T. klaidžiai pasakoja apie tai, kaip Gediminas išsiuntinėjęs anuos garsius laiškus apie pasmilimą priimti krikštą, nes šiandien jau žinome aiškiai, kad tą norą įbruko į anuos laiškus vienuoliai, gyvenusieji Vilniuje ir juos rašiusieji

latyniškai. Gediminas susidraugino su lenkų karalium Lokietku ir savo dukrą Aldoną išleido už Lokietko sūnaus Kazimiero. Tatai išgirdę vokiečiai persigando. —

No. 10 : Gediminui praradus gyvastį, beginant tėvynę nuo priešų, Lietuva tapo padalinta į 7 dalis tarp jo sūnų; tačiau nepoilegam vyriausiąją valdžią pasisavino Keistutis su Algirdžiu, ir skaudžiai suduzgino kryževius pas Žėžmarius. Tuomi tarpu kilo skersakiavimas tarp lietuvių ir lenkų. Kazimieras užgriebė Voliniją ir Podoliją, bet Algirdas ir Keistutis "kaip vilkai plėšdami ir pustydami viską (!)" atėmė atgal, ką Kazimieras buvo pačiuopęs. Algirdas Podoliją gindamas, susmogė totorius pas Mėlynus vandenius, antėjo ant Krimo, Smolensko... Tuokart vėl drąsiai kryževiai išoko į Lietuvą ir pagavo nelaisvėn Keistutį, bet tas neužilgo išten pasprudo. Tuomi tarpu kryževiai susilaukė talkininkų iš Anglijos ir Italijos apgulo Kauną ir jį įėmė Čia-gi vėl su lenkais tasyneš nesiliovė dėlei anų rūsiskųjų šalių. Algirdas su Keistučiu angsti iškėlė Lietuvos vardą.

Kiti raštai atrodo lyg kad tąsa to pirmojo beėsa, taip ana: *Šliabas Jadvygos, lenkų karalaitės, su Jagėla, k. Lietuvos, ir sulanėjimas Lietuvos su Lenkais. No. 1: Kadėta Jadvyga, mirus tėvui Liudvikui, užėmė Lenkijos sostą, Jagėla piršosi noris ją vesti už pačią, priimsias pats krikštą, apkrikštydinsias Lietuvą ir ją prikergsias prie Lenkijos. — No. 2: Lenkams labai patiko toki pažadai Jagėlos ir tuojau jie nusiuntė pasiuntinius į Lietuvą susišnekėjimui. O Jadvyga, mylėdama Austrijos Vilnių, labai čiaupėsi ir raukėsi (tik nepasakya, kad ji jau buvo apsivedusi su Viliumi!), bet galiausiai sutiko tėvynės laban nutekėti už Jagėlos. Tad šis atvyko į Krokuvą su daugybe lietuviškųjų ponų, ten apsikrikštyjo ir tapo lenkų karūna vainikuotas 1386 m. Ir ką jis Lietuvai padarė? Tuojau ėmęs naikinti (!) lietuviškąjį tikėjimą ir krikštydinti būriais žmones privyliotus visokiais "kaspinais, poteriukais, žibučiais mergoms ir moterims, čebatais ir kailiniais". Pastatydino Vilniuje ir kitur bažnyčias, pakėlė Andrių Vosylių į vyskupus. O Jadvyga pastatydino kolegiją apšvietimui lietuvių ir prirengimui jų į kunigus; taipgi daug ligonbučių vargšams įtaisiusi. Užtai Dievas atmokėjęs jai rodydamas jai stebuklus (!), k. a. Bečiaus mieste vienas ligonis, kurį Jadvyga norėjo gydyti, dingęs iš jos akių; o kitą sykį jai besimeldžiant prieš kryžių, Išganytojas prakalbėjęs (!). Mat, nė Rogerio Bacon'o automatonu nereikėjo!*

Kitas tos rušies raštas randasi No. 9. *Kazimieras Didelis (!) Teisingu Vadintas*. Mirus Jagėlai, kad vienas iš jo sūnų gavo galą palei Varnos miestą, lenkai kvietė antrąjį sūnų jo, Kazimierą, ant sosto; tas ilgai atsiskinėjo, bet "po daugel turgų ir barnių", nuvažiavęs į Krokuvą apsilainikuodino 1447 m. Lenkai ant jo skundėsi, kam jis perdėm Lietuvą mylis ir ten vis sėdįs, o lietuviai rugojo, kam jis lenkams leidė užimti tūlas Lietuvos skrytis. Kazimieras, mat, norėjęs, kad abi tauti „gyventų kaip viena". Namie taip besibarant, Turkai atėmė tūlas šalis. Kazimieras ilgai kariavo prieš kryževius, kurie skriaudė pamarėnus, galiausiai 14

metų karės laimėta nuo kryžievių Pamarys, Varmija ir kitos šalys, o likusieji kryžievių kraštai tekę į Kazimiero užžiūrą. Besimušant su kryžieviais, Krokuvoje žmonės supuolę nugalavo poną Tenčinskį už tai, kad jis drįso apdaužyti vargužį kalvį. Tai sužadino didelį piktumą tarp ponų, ir karalius turėjo skaudžiai barti miestelėnus. Kazimieras buvęs prasto būdo, mėgęs vargužius ir juos pats lankydavęs. Nusekta pasaka apie aną vargdienį, kurs priėmė nakvykėn persitaisiusi karalių; šis už tai nešė prie krikšto aną vargšo sūnų; o kada vaikišcius paaugėjo, atidavė jį į mokslus ir į akademią, kurią perėjęs vargšas tapo kanauninku. Kita pasaka šneka, kaip nuskrastiai žmonės, pasiguodę Kazimierui, atsikeršija ponams tuomi, kad jiems, karaliaus akyse, iškaršia kailį. Galop, kada Rokičana, Kazimiero "gaspadinė", nugriovė tūlo seno kareivio namus, tai šitam skundą įnešus, Kazimieras namus atstatydino ir nusikaltusią Rokičaną, kurią karalius buvo besitiekias vesti už pačią, pavarė nuo savęs. —

Iš šitų rašinių matome, kad jie rašyti vyrų nevisai gerai ištyrusių mūsų tautos praeitį ir lengvatiškių, be kritikos; visokia medžiaga, paduota kronikose ar kitose kningose, yra priimama už gerą pastatymui taip iškilmingo praeities rūmo. Priegtam gaila, kad tas rūmas papuoštas maž-ne vien pasakomis, karėmis, stebūklais, o podraug iškaišytas daugybe klaidų. Negalima sakyti, kad naujų žinių nors šapelis būtų prisidėjęs prie visiems žinomų Narbuto ir Kraševskio sąprotavimų. Už tai tie raštai nepadaugina mūsų istorijos raštijos.

Papasakojęs lietuviams apie jų bočių praeitį, M. Tvarauskas suteikia tūlas žinias ir apie lenkų gyvenimą, visai sutikdamas su savo programa. Tas žinias randame surinktas į *Vakarų po liepos*. Tuos vakarus laiko senas klišakojis kareivis lenkas ir pasakoja vaikams apie savo ir jų tėvynės, Lenkijos, atsitikimus. No. 4, 5, 6, 8, 10 ir 13 skaitome daug pasakų apie Popielius, Vandas, Piastus ir kitus, iki galiaus ans pasakinis medis nulūžta, mirus Boleslavui Narsiamjam. Nesakyčiau nieko, jaigu redaktorius būtų trumpai parašęs Lenkijos istoriją; už tokią istoriją lietuviai būtų prieš jį galvą nulenkę, bet ši syki jis plačiai pradėjo, o prie to niekam vertus dalykus pasakoti.

Greitmais su pasakomis iš lietuvių ir lenkų praeities patilpo "Gazietoje" trys kiti raštai, kurie įtraukia "Gazietą" į tikėjimo dalykus. Čionai mes matysime, kad tas laikraštis pašvęstas ne mokslui, bet katalikiškumo dalykams; kaipo išangą į tą dalyką padaro raštai apie *Dovydą karalių žydų, Persekiojimus Diokleciano, Romos Kolosseum*. Patalpinu tų ir kitų raštų įturą dėl to kad visuomenė žinotų autoriaus sąprotavimus ir kad aš, jo nuomonėmis pasiramstydamas, galėčiau padaryti tūlus gana praktiškus nusprendimus.

Dovidas, kaip pasakoja "Gazietą" No. 6, pastojęs karaliumi, pamuša Filistinus, įima Jabuzos miestą ir praminęs tajį Jeruzalem, pats jame apsigyvena. Karalius parašė psalmus. Kad Dovidas užmušė Uriją ir vedė jo žmoną Betsabeją, pranašas Natan už tai Dovidą

griaudeno žinomu prilyginimu apie žmogų, turintį 99 avis ir užmušantį savo artimą dėlto, kad atimti iš jo paskutiniąją ir vienatinę avutę. Prieš tėvą pakilo Ebro ne sūnus Absaliom; tačiau tėvas, nors iš Jeruzalėmos išvartytas, sūnų nugalėjo Epraim giriose, kur Absaliom ir galą gavo. Karšatyj Dovidas negalėdamas sušilti, gulėjęs su "gražia mergaite Abizai"!! Palikinas į savo vietą Salamoną, Dovidas pasimirė, karaliavęs 40 metų.

No. 12. — Persekiojimai Diokleciano. Katalikų bažnyčia esanti įgijusi savo spėkas persekiojimų gadyneje. Smarkiausiai gi ją spaudęs Dioklecianas; jis buvo vergo sūnus, įstojęs į kariumenę pasikėlė į vadą, o mirus ciesoriui Karinui apsišaukdino ciesoriumi. Dioklecianas pasidalino vyriausybe su Maksimianu, kilusiu irgi iš šiaip sau kareivio. Abudu būvusiu „tamsiu“ ir „smarkininku“. Išpradžios viešpataujant Dioklecianui visi džiaugėsi taika, bažnyčia ypačiai Rytuose greitai sklido. Vadovai krikščionybės platinime tuolaik buvę Bazilijus ir Gregoras. Sostapylėje Nikomedijoje daugybė ponų, Diokleciano pati ir keletas vaikų tapę krikščionimis. Nauji dievnamiai visur buvo statomi. Bet Diokleciano "gubernatoriai" patylomis daugiur vargino krikščionis, t. a. 285 m. Egėjoje nužūdyta Klaudijus, Asterijus ir Neonas. Maksimianas liepęs nugalaboti 6000 kareivių. Tai jau buvusi pradžia anų baisingų, vėliaus įvykusių, persekiojimų. — (Pabaigos nėra).

Ant galo apie Romos Kolosseumą. No. 11 : 590 m. Gregoras duoda Justiniano pasiuntiniams smilčių sauja, suvyniojęs į skepetėlę, kaipo atminimą daugybės kankintinių, nužūdytų tame dideliame senoviškame name. Praslinko tiek amžių, o mūrai to namo išliko ir kiekvienam primena anus baises laikus. — No. 2 : Tą namą pergalejo kryžius. Romėnų lošos reikalavo tūkstančių aukų, nebuvo dienos, kada į *spolarium* (lavonbutį) nebūtų buvę gabenta daugybės nelaimingųjų. Lošos patekdavo nuo 10 adynos rytmetų iki tamsai. Kartais visi žmonės iš *vivarium*'o viena diena gaidavę; tie gi žmonės buvę ar belaisviai gladiatoriai, ar krikščionis. Anot Eutropiaus (IX. 10) Titus pastatydinęs amfiteatrą Romoje, nužūdes 5000 žmonių. Vienas, pasparnotas, turėjo lėkti, o kad perilsęs puldavo žemėn, žvėris jį sudraskydavo; kitas turėjo savo ranką svilinti ant ugnies; arba vėl statė žmones į kovą su suerzintais, kankinimais išžintais žvėrimis. Anot Herodiano ir Lampidiaus, Kommodus eidavo pats užmušinėti gladiatorius, o kada jis buvo 1000 nužūdes, jis pastatydino savo paveikslą Saulės dievaičio vieton su parašu : "Mille gladiatorum victor". Gladiatoriai taisydavosi į mūšį mediniais ginklais, o kad išgirdavo triūbos balsą, pamainydavo medinį bruklį geležiniu ir čia prasidėdavo mirtina muštynė... Parpuolus gladiatoriumi, jaigu žiūrovai nuleisdavo didįjį pirštą žemyn, tai buvo ženklas, kad jis reikia palikti gyvas, o jaigu iškėlę pirštus sušukdavo: "recipe ferrum", tai nelaimingoji auka turėjo mirti — linksmi, o jai ne, tai mirtį priskubindavo. Taip žmoniškumas buvo sudilęs ancs gadyne žmoguje, kad sukruvintą lavoną liepdavo badyti ir kapoti, ir „putojo žiūrovai iš piktumo, jaigu apniktojas

negana greitai užmuša savo priešininką”

Visatinai nužiūrint, tai iš historijinių raštų šita-sai yra geriausias, jis bent paduoda tikrus atsitikimus ir išveda aiškia mintį. Pagailėtina, kad nėra daugiau

tolygių raštų “Gazietoje”. Kitos-gi historijos tai pasa-kų suglaudimas, tai plikas karių apskatinėjimas; — ne-žinia kam tie dalykai žingeidūs ir kiek jie turi vertės?!
(Da toli galas.)

Kritika.

Apie J. Gabrio „Skaitymo Knygą”. *)

Iki šiol neturėjome mūsų literatūros antologijos. Tai buvo didelė spraga. Atjausti tatai galėjo ypač mo-kyklos, kur išguldoma lietuvių kalba. Dabar p. J. Gabrys pirmasai tą pageidautinąją antologiją arba, kaip Rosijoje priprasta sakyti, chrestomatiją mums pa-teikė. Kaip-gi pirmutinis bandymas, šitas p. J. Gab-rio darbas reikalauja, kad kiek atidžiau jį perveizėjus ir apvertinus.

Sutaisyti historijinę literatūros antologiją yra nelengvas darbas. Žmogus čia turi didelę daugybę me-džiagos, turi ilgais metais susikrovusių dvasiškąjį tautos turta, turi, žodžiu, pilnas lentynas knygų, ir kningelių, o reikia visa tai atveizdinti, suteikti apie tatai kiek ga-lima tikras supratimas tiktai vienoj kningoj. Čionai rei-kia labai daboti du daigtu: viena, kad neapleidus svar-bių ruožų, būdijančių ištisą medžiagą, antra, kad iš vi-sos didelės medžiagos paėmus tik labiausiai charak-teriškus momentus. Dėlei pirmo žinotina dalyko historija. Tai conditio sine qua non. Antras dalykas reikalauja kritiško nujautimo. Sakau nujautimo, o ne objektyvi-nio kritikos masto, kadangi, mano galva, šis pastara-sis sprendimuose apie dailiąją literatūrą ir apie daile apskritai yra nedasiekiamas, nors siektinas. Augštai to-būlas nujautimas tankiausia atsiduria arti objektyvinės tiesos.

Antologijos sutaisytojui galima ir rasi būtina ne vien savo nujautimu pasitikėti, bet ir sunaudoti visa tai, kas giliau numanančių kritikų yr pasakyta apie raš-tiją. Tatai su.audojus, ir sutaisytojo darbas daug pa-lengvėja.

Žinoma, lietuvių raštijoje dalykas rodosi kitaip. Kritika pas mus da neužgimus. Jaigu ir yra kame jos pradžios, tai čia da tiek maži pumpurėliai, kad negali-ma spėti, koksai iš jų žiedas pražys. Taigi antologijos sutaisytojui iš kritikos pagalbos bemaža kad nēr.

Nors mažuma užtai išgelbsti čia ta aplinkybė, kad ir pati lietuvių raštija labai nedidelė. Mūsų dailio-sios raštijos veikalai vienoj kad ir nedidelėj lentynėlėj galėtų sutilpti. Tačiau suprantamas daigtas, kad be

*) Si recenzija su viršum pusė metų atgal auto-rius buvo pasiūsta „Lietuvos” laikraščio redakcijon. Tačiau iki šiam laikui raštas gulėjo ten nesuvartotas, sako, buvęs užsimetęs, dėlto-gi jis pasirodo dabar spau-doje kiek vėliau, kaip reikė.

kritikos pagalbos ir mažoj medžiagoj atsiranda sunke-nybių, lengvu padaryti klaidos.

Mainysis da kiek dalykas (nors tai jau smulks-menose), žiūrinti tai, kokius nusižymėsim rubežius, arba kam norėsim skirti rengiamąją antologiją. Skirda-mi ją, leiskim, vaikams, mes turėsim darbą jau kiek palengvintą, bet užtai prisidės mums prievolė daboti tai, kad viskas būtų suprantama žinamo amžiaus žmo-nėms, kad mūsų darbas jungtųs su pedagogijos uždavi-niais ir t.t.

Be šių pažymėtų čia pamatinių dalykų antolo-gijos rengėjui lieka da darbas, kuri pavadintume tekni-kiniu. Pirmiausia čia atliktina rašybos išlyginimas. Yra žinoma, kad nors ir tą patį žodį žmonės ne visados vie-naip rašydavo. Lietuviai, leiskim, dabartinių raidžių š, ė vieton seniau rašydavo ff, sch, cz, paskui sz, ez; ne-vartodavo dabar vartojamojo ū ir t. t. Įvairių rašybų mišinio palikti antologijoje negalima, kadangi antologi-jai, apie kokią kalbame, rūpi ne rašybos, bet raš-tijos plėtojimos.

Šitaip tat mes galime aiškinti antologijos rengėjo prievoles. Taip rodos verčia aiškinti jas ir pati šios ru-šies darbo esybė.

Dabar-gi, turėdami jau aplamą kriterijumą, žvelgsime p. J. Gabrio darban.

„Skaitymo knyga”... mums toks antgalvis nepa-tinka. Neparankus ir nereikalingas pleonazmas. Mums visiškai ištenka vieno žodžio “knyga”. Juk visų mūsų išminty žodis “knyga” vien su skaitymu tesujungtas, ir jaigu tik kas norėtų visai priešingą mūsų išmanymui kningos supratimą paduoti, tai jau vien tąsyk jam reiktų pasakyti, kas tai da kninga, kad jos skaityti ne-galim. — Na, bet tiek to su antgalviu!..

Kam skiria p. J. Gabrys savo “Skaitymo knyga”? Mažiems ir dideliems. Prakalboj-gi mes dasižinom, kad “Skaitymo knyga” yra ypatingai skiriama mūsų mo-kyklai,— taigi ypatingai „mažiems”... Bet, sako, galėsią skaityt ir didielieje... Nagi, suprantamas daigtas! Niekas nedraus...— Matom, kad ir vėl čia buk ple-onazmas, buk lapsus linguae... Mokyklose mokiniai draudžiama, kad tokių dalykų saugotųs, o čia jie nela-bieje durte duria akis jau pat pradžioj to vadovėlio, kurs teikiama... mokykloms!..

Žiūrėsime kningos medžiagą.

Kningos pradžion idėta 10 lietuvių pasakų (jų pirmutinė apie prūsą kremtantį... vabalus!). Už pasakų, suprantamas daigtas, laukiame lietuvių dainų. Bet

...jų kaip nebuve. Mūsų vadovėlis apie jas nieko negirdėjęs. Stebėtina! Juk, jai ne apie ką kitą, tai apie tautiškasias dainas ir jų vertybę mūsų literatūroje buvo gana rimtai rašyta. Nors iš to, jaigu ne iš ko kito, p. J. Gabriui reikė numanyti, kad dainos apleisti yr nedovanotina klaida.

Užu lietuvių pasakų kningon įdėta Kr. Duonelaitis, o už jo tuojau M. Valančiauskas. Vėl didelė spraga! Kur-gi visas pereiginis periodas tarp Duonelaičio ir Valančiausko? Užmirštas? Ar gal jame nieko svarbaus? Bet-gi D. Poškevičius ir kn. A. Drazdauskas! Argi, aplenkus šitodu poetu, neatimta stambūs ruožai lietuvių dvasios istorijai apibūdinti? Be jokios abejonės!

Toliau-gi, kai yra Valančiauskas, tai didžiai stebėtina, kodėl kningoj nerandame S. Daukanto. Ar p. J. Gabrys neišmanė, kas iš šito rašytojo būtų buvę įdėtinio „Skaitymo knygon“? Jai taip, tai gaila!...

Už Valančiausko eina P. Arminas. Žiūrim atsidėję, kur gi rasim širdingąjį lietuvių dainių A. Vienožinskį... Bet jo nēr!...

Paskutiniųjų laikų literatūros parodyme irgi spragos. Kningon teįdėta 5 rašytojai: A-iš-B., Bitė, Maironis, Šatrijos Raganas, J. Bilūnas. Pasigendam čia tokių rašytojų, kaip Vaišgantas, Žemaitė, pasigendam Lazdynų Pelėdos, nerandam Dagilėlio, Margalio, Jakšto, Jovaro... Gal čia neapgalvota planas, dėta be masto ir saiko, ir paskui vietos nebeliko. Kita vertus, visi dėti ir reikalo nēra. Bet kada aplenkta Žemaitė ir Vaišgantas — mūsų laikų literatūra atvaizdinta nepilnai. Uždavynys nepasiektas.—

Kad būtų p. J. Gabriui pasisekė smiliai parinkti rašytojų veikalai, to irgi negalima patvirtinti. Kar taitis net matos, kad „ranka darė, ką protas nežinojo“. Pavyzdžiui pasaka „Lapė ir Vilkas“ įdėta kningon du kart: Armino ir Kudirkos vertimuose. Taip pat eilės: „Vilija“: Kudirkos ir Maironio.— O rasi tai tyčia padaryta? Abejojam. Nebuvo prasmės tai daryti. Gi vieton Kudirkos nekaip tenusisekusį „Vilijos“ vertimą dėti patogiau būt padaryta įdėjus jo paties geriaus pavykusį „Nemunui“. Jaigu p. J. Gabriui rūpėjo, kad daugiau įdėjus savo kningon „pasakų“ (kas visai suprantama: kninga skiriama mokyklai), tai vietoj menkų P. Armino jis būtų radęs daug standresnių ir to pat turinio pas Dagilėlį.

Ištikro reikia turėti gan bukas nujautimas, kad tiek silpniems Armino vertimėliams pavesti net 22 puslapiu. (Daugiau negu Baranauskui ir Maironiui!). Koki tikslu čia įdėta parodijiškasai „Skendinys“? Rasi dėlto, kad rūsų chrestomatijose visur skaitomė Puškino „Paskanduolį“? Koki prasmė buvo ištisai talpinti „Kaimo mokyklą“ (originale „mokslynėčia“) — ne kiek jau ypatingo veikalo visai neypatingas vertimas. Beje! „Tėvo sugrįžimas“. Tai žinomiausia A. Mickevičiaus balada. O p. J. Gabrys mums rimtai paaiškina, būk Arminas išvertęs ją iš... **vokiečių** kalbos! Na, tai jau ir galas! P. J. Gabrys net Mickevičiaus nepažįsta. Juk tie patįs mokiniai, kuriems skiriama „Skaitymo kny-

ga“, galės už tai padaryti p. Gabriui didelę sarmatą!..—

V. Kudirkos kningelę: „Pasakos“ Gabrys perspausdino ištisa, viską palikdamas toj pačioj tvarkoj, koki yr kningelėj. Bemaž taip pat padaryta ir su kningele „Laisvos valandos“. Nesakau, kad tai blogai. Bet dalykas tame. Prakalboj p. Gabrys apreiškė talpiņas tik nuotrupas ir ragino ištisis rašytojų veikalus skaityti. O čia dabar ims kas nors ir sugaus p. Gabri neteisybę sakant, arba laimingesiam atsitikime — nemokant atsakančiai prakalbos parašyti. Tai smulkutis dalykas, bet visgi uegerai į akis metas.

J. Gabriio mylimasai poeta yra P. Vaičaitis. Jo eilėms pavesta daugiau vietos, negu kieno kito poezijai. (Vaičaičio eilės užima 39 psl., Maironio — 21, Kudirkos — 20, Baranausko — 11.). Iš 102 Vaičaičio eilių, įėjusių į „Tėvynės Mylėtojų Dr-stės“ išleidimą, „Skaitymo knygon“ įdėta 36 eilės. Nuošimtis labai didelis. Pažiūrėjus-gi veikalų ilgumą, jų eilučių skaitlių, regeme, jog „S. Knygon“ įdėta viso to, kas Vaičaičio originališkai buvo parašyta, daug didesnė pusė. Dėta be jokio atsižiūrėjimo. Bet ir tai randasi prakišimai. Matyt, kad ir savo mylimąjį poetą J. Gabrys nekaip teišmano. Mūsų nuomone, visai nebuvo reikalo dėti „S. knygon“ tokių abejotinos poetiškos vertybės eilių, kaip „Algirdžio kova ties Maskva“. — P. J. Gabrys rodo čia sekė ne tiek Europos, kiek Rosijos chrestomatijų pavyzdį: Rosijoje nerasi tokių mokykloms skaitymų, kur nebūtų įdėta „Poltavski boi“ ir tam panašūs dalykai. — Nerandam užtai „Sk. knygoj“ gražiausio Vaičaičio lirikos žiedelio: „Gyvenimo mano saulutė jau leidžia...“

Visos Maironio eilės imta tik iš „Pavasario Balsų“ (Iš 57 tilpusių „Pav. B-se“ eilių „Sk. kn.“ perspausdinta 22.) Kiti šio poetos spausdiniai visai aplenkta. O argi nēr atmintinai išmoktinių vietų, kartais gražesnių negu „Pav. Balsų“ eilės, poemoj: „Tarp skausmų į Garbę“.

Šatrijos Raganai apibūdinti įdėta jos legendinės pasakėlės. Bet nejaugi šitos pasakėlės Šatrijos Raganą būdina? Nežinau ar kas galės su tuo sutikti.

Žiūrint pedagogijos akimis, galima būtų „Sk. knygoj“ da nevienas dalykas užmesti. Bet paliksime tai pedagogams—specialistams padaryti.

Viso to, ką, nors neįsigilindami į smulksmenas, čia pastebėjome, pakanka, kad suprastume minimos kningos rengėją ne savo darbo pasiėmus. Galėtume čia tarti Dagilėlio lapės žodžiais:

„O tu, kuriam sutverdamas parėdė

Geriausias Dievas

Po vandenius plaukyti, tu braidai po pievas!..“

Na, bet da paveizėsim, gal p. Gabrys rūpestingai atliko tokį mekaniškąjį darbą, kokiuo yra rašybos išlyginimas. Jau esam minėję, kad išlyginti rašybą antologijoje, ypač teikiant ją mokykloms, yra būtinas daigtas. P. J. Gabrys tai irgi gerai numano. Vienok jis žiūrėjo į tai per pirštus.

Persitikrinimui štai keletas rašybos „lygumo“ pavyzdžių: „Sk. knygoj“ rašoma: buti ir būti: but (35 psl. 14 eilutė iš viršaus; taip-gi 85,19, 114,3), butų 77,12, bet ir būdamas 50,21, būtum, 78,7 ir t.t. Liudinikų 35,21, provinikų 35,22, o kitur viršininkų 73,17, darbininko 53,27, smarkininkams 37,34. Berupeščų 45,28 ir rūpinosi 50 13; įmūsų 54,4 ir mūsų 158,24, mūsiškiai 54,29 ir musiškiaus 55,7; motyna 54,24 ir motina 84,12 bjaurit 36,17, gandit 46,10, kitur sveikyt 46,22, judyt 47,23, trečiur mokinti 59,1, išmokino 59,2; suėdīai 36,24, nuplėšīai 36,25 ir geidei 67,4, užmušīai 67,14. Aužuols 37,12, ažuolynas 107,7 ir po aržuolu 119,11; teip 55,43; 63,10, o kitur taip-pat 51,43, 53,4, taip 53,16. Puslapiuose 40, 41, 43, 47, 48, 159 ir t.t. rašoma sav, o kitur sau. Suneli 63,24 ir sūnaus 58,6, sūnus 60,27; žiūrēt 48,19 ir žiūrėjo 290,8; juog 113,9, o kitur jog. — Bet gana. Norėdami, pririnktume tokių pavyzdžių gyvą aibę.

J. Gabrys ryžos dar pagerinti savo darbą, paaiškindamas mažiau suprantamus žodžius. Sumanymas pagirtinas. Tik nelaimė, kad to paties epiteto negalėsime padėti, kalbėdami apie atlikimą...

Aiškinimai gana tankiai neteisingi. Leiskim, ant-rame puslapyje tekste parašyta: „nu o ką gi sveikas sapnavai?“ — apačioje gi aiškinama, kad „sveikas“ tai reiškia „tu pats“, tuo tarpu kai „sveikas“ šiame atsitikime yra mandagumo žodis, prilygstas „tavo mylistai“. 10-me puslapyje: ryžos tai esą nusprendė ir t.t.

Kartais gadinama aiškinamieji žodžiai: pavyzdžiui, tekste pasakyta: ant kudros (motriškoji gimtis), o paaiškinimuose: kudras, vietoj kudra (59 psl.). — Arba vėl, kas da stilius: „atgailininkė pasižadėjusi gailėtis ir kentėti dėlei nuodėmių atgailėjimo“. (116 psl.) Sakinys čia ištyžęs ir net paaiškinimas netikras! Jai kas mokintus iš p. Gabrio, tai žodį „darbininkas“ turėtų paaiškinti šitaip: darbininkas tai tas, kurs pasižadėjo dirbti ir prakaituoti dėlei dirbimo! arba: keliauninkas — pasižadėjęs keliauti ir vaikščioti dėlei kelionių keliavimo!...

Kriteriumo, kas aiškinti, o kas ne, p. Gabrys taipogi neapmąstė. Labai tankiai aiškina tokius žodžius, kuriuos žino visos lietuvių tarmės. Randame, leiskim, net du kart paaiškinta, kas tai yra da daigtas, kurį raštai vadina žodžiu miškas. (59 ir 100 psl.) Pasirodo, kad miškas tai giria!.. Taip pat pasekmingai išaiškinta, kas tai yra dvėsti, kas tai yra versmė, žabas, galvočius, milžinas, šaltinis ir t.t. Stebėtinai prašmitnumas! Tik kaip gaila, kad jis neapsireiškė ten, kur jo tikrai reikė... Nes likę nepaaiškinta tokie grynai terminiai žodžiai, kaip pavyzdžiui: pablaku pasodinti, kėstės (subst.), plūšinti, bandžiulis, strypai, bortos, pakalikai, vambros, švypterēt, kresnos, akstės ir t.t. — Žodžiu sakant, ir paaiškinimuose tasia pat, kas visur: apgraišoms, be sistemos, be žinojimo, *nesąžiningai*.

Spaudos klaidų „Skaitymo knygoj“ irgi dau-

gybė. Ale jų čia nebejudinsim.

Galų gale lieka tik pagailėti, kad pirmasai bandymas sutaisyti lietuvių literatūros antologiją išėjo toks nelemtas.

Kl. Jurgelionis.

V. K. Račkauckas (K. Vairas) Eilėmis ir Proza. Chicago, III. 1909 m.

„Aš noriu, kad usnis
Dirvoj nebeželtų,
Kad žmonės iš savo
Letargo paskeltų
Ir taptų valdonais
Pasaulės plačios.
Aš noriu, kad melo
Tarp mūsų nebutų,
Kad priešai teisybės
Šventosios pražutų,
Kad skurdas ir skriaudos
Išnyktų visai!“ —

Šitokiais žodžiais vienoj dainų poeta gieda savo norą, irgi šį jo norą, geismą išskaitome bemaža kiekvienoj jo eilių eilutėj. Ištiesoj kningelėj kalbama, dainuojama apie badaujančiųjų, darbininkų, kalvių, siuvėjų ir kitų vargdienių negerovę ir bėdą, apie jų viltis ir ateitį. Eilės - dainos kviečia vargdienius į kovą už savo laimę:

„Ei! į kovą! nesnausk! kelk vargdieni ir bėgk!

Savo vargą prakeik ir į kovą skubėk!“ —

O vargdienių laimė: pas aušrą, pas šviesą, pas saulę“; gi saulė tenai:

„Kur laisvė šventoji gyvuos,
Kur jų vaikų, iš bėdų išsivystę,
Nuo vargo skausmų neb'dejuos!“ —

Tuotarp turtuoliai nupiešiami netikusiais, juodais; savo puotoj jie sako:

„Męs galim aukso vainiką pinti
ir už jį pirkti garbę minios...
Pavergsim vyrų-daugybės šlovę —
Mums gerą vardą moters parduos.“

Turtuoliams nematoma ateities. Turtuolį nakties laiku užsmaugia Juodasai Sapnas, o atėjęs pas vargdienį, stojęs pre jo kietos gulyklos, jisai patyloms kalba:

„Užmigdau turčius ant amžių
Ir palaiminu vargšus...“

— — — —
Jiems pražuti... jums laimėti!“

Panašius tematus judina ir išgyvendina dauguma mūsų laikų eilinių. Negalimas daigtas, kad be paliaubos tą patį kalbant nepasidarytų bendrinių vietų, šablonų. Yra-gi jų ir pas mūsų poetą. Ale, tuo tarpu, kai ne vienas mūsų eilinių yra pavirtęs į ištisą bendrinę nuobodžią ir negardžią vietą, — pas V. K. Račkaucką randame nevienas eilių, kur jausti šilumą, gy-

vybę ir net graciją. Ypačiai gražios ir gyvos yra tos eilės, kur poeta kalba nuo savęs ir apie save. Šitų-gi gražesniųjų skaičiūn padėtume: „Ateik, numylėta!“, „Lapai“, „Kodėl?“, „Ko?“, „Gėlės“, „Rudenį“ ir kaikiurias kitas.

Keletas vertimų ir sekimų, kuriuos randame kningelėj „Eilėmis ir proza“ atlikta tinkamu čia liuosumu ir stiprybe. Daugiausia mums patiko: „Varnas“, „Vado mirtis“, „Aš nesiskundžiu“, „Atsakymas“.

Eiliavime V. K. Račkauckas laikosi paprastai priimtųjų lyčių (formų). Vartojama: jambas, keturpėdės ir šešepėdės eilės, chorejus, nuo 2 iki 8 [su cezura] pėdų, daktilis, 4 pėdų, amfibrachijus ir anapestas. Nemažas eilių skaičius parašyta rūsų tautiškojo eiliavimo būdu, kurį vartojo rūsų poetos Kolcevas, Nikitinas, iš dalies A. Tolstoj ir kiti. Randame dvejetą eilių („Palaiminti“ ir „Turčių Puota“), kurios parašyta sylabų skaičium, kaip kad lenkai ir prancūzai rašo. Šitokiu būdu, kiek šių valandą menu, niekas lietuvių poetų neraišė. Tad šitai būtų naujiena mūsų eilininkystėj. Ar tiktu šitoksai eiliavimas lietuviams, dabartėl' nedrasu pasakyti. Paprastai tariama sylabinį eiliavimą tinkant kalboms, kurios nuolat ar tankiausia turi priegaidę kokioj bent vienoj žodžio sylaboj. Vienok-gi ir tose kalbose vienodas kiekvienoj eilutėje sylabų skaičius dar nepadaro eilių: reikia taip dar sudėti žodžiai, kad jie muzikalinį skambėsį darytų. Dėlto-gi sakytume, kažin, ar tisto plunksna gal sugebėtų tai pat padaryti net ir lietuvių kalboje. — Pas V. K. Račkaucką „Palaiminti“ skamba visai maloniai.

Vienas dalykas kningutėje „Eilėmis ir Proza“ turi gerą gabalėlį spragų — tai rymų suderinimas. Yra čia rymų, kurie tik ištolo, lyg kokiu disonansu atliepia. Daleiskim rymuojama: dumblyną su gaivino; klaidą su baído; širdį su nebegirdi; ugnin (parašyta ugnyn) su augšty; šalin (parašyta šalyn) su gilyn; kaulus su bailus ir t.t. Tuli rymai ir visai jau nebe rymai, pavyzdžiui: kálnus — kaimus — namús; naktis akía — viesula; siéla — viésula; prie liépų — tarp vargų, dárbus — yargus ir t.t.

Šita jeibė (reikia pastebėti — apsireiškianti ir pas bemaža ko visus mūsų poetas) lengvai galima praišalinti, kiek artėliau suėjus į pažintį su lietuviškuoju priegaidžiuviu ir fonologija; o tatai padaryti mūsų poetoms karštai patartume.

Antroji kalbamosios kningutės dalis „Eilės Prozoje“ pamatinę mintį turi tą pačią, kaip pirmoji: socialiniai klausimai rūpi... Tik šiė mės jau atrandame ypatingą ūpą, ypatingas spalvas, ypatingą jausmų išliejimo būdą, ir sakytume, kad iš „Eilių Prozoje“ mės aiškiai išvystame autoriaus veidą — kur kas aiškiau, negu iš daugumos jo ritmuotųjų eilių. „Eilėse Prozoje“ matome daugiau ir poezijos. Paveikslai čia reiškūs ir gyvi, jaust, kad jie iš širdies išrauti, ir šviečias jie neramaus, jieškančio, klausiančio ir kenčiančio ūpo spinduliais. —

Turinyj (kaip išdalies lytyj) galima ir šiė nuregėt nemažą rūsų rašytojų įtekme. Ale išrodinėt tai

mums čia neturi svarbos: galėtume daugiau ar mažiau tai pabrėžti, jaigu apskritai iširtume įtekmes, kokias į autorių gyvenime yra kas padaręs, refleksus, kokie buvo kada atsiliepę autoriaus smegenyse, — viską, žodžiu, kas padėjo įgyti autoriui tokį, o ne kitokį veidą. Mės čia jau džiaugiames tuo, kad autorius turi savo veidą (o kiek pas mus beveidžiu!) ir kad mės galime jį matyti jo veikaluose.

Kl. J — nis.

Trumpa Lietuvių kalbos Gramatika. Dėl Lietuviškų Mokyklų Šiaurinėje Amerikoje. Pagal Stuobri ir kitus parengė S. P. Tananevičia. Chicago, Ill., 1909 m.

„Trumpa“ arba pradinė gramatika duoda kalbomokslio pradžias, svarbiuosius pagrindus. Tokios gramatikos rašytojui, žinomas daigtas, reikia gerai numanyti tie pagrindai, kaip jie mokslo vyrų iširta, o taip-gi mokėti jie suprantamai išguldyti, kadangi pradinė gramatiką pradžiamoksliai mokinas. — Kad „Trumpos Liet. Kalbos Gramatikos“ rašytojas šitiemdvim reikalavimam atsakytų, pripažinti negalėsime. Jo „Gramatikoj“ randame nemaža jeibių; daugelis dalykų nesutinka su mokslo ištyrimais.

„Gramatikos“ prakalboj padėta, kad iš dešimties indoeuropiečių giminės kalbų teužsilikus gyvą vienat lietuvių kalba, ir dėlto ji esanti seniausia. Gi tai apskrita neteisybė. Lietuvių kalbos senumas iš šuvis kitokių dalykų yra sakomas. Noris tai žinoti teskaito Šleikerio, Kuršato ar Jauniaus kalbomokslius.

„Gramatikos“ škirsnyj: „Raidžių padalinimas“ dalykas nepakaktinai išaiškintas. Pasakyta, kad „raidės“ (rašytojas neskiria raidžų ir garsų!) dalinasi į tris dalis: balses, dvibalses ir santaras, tačiau nei vienu žodeliu nepaaiškinta jų prigimtis. Grynosios ir nosburnės balsės neatskirta, netikrųjų dvibalsių neminėta, dantinė (ertoji) santara r idėta grynųjų gomurinių skaičiūn.

Kiti skirsniai ne ką geresni už minėtąjį. Skirsnyj, kurs seka toliaus, skaitome:

„K.: Kaip tariasi š, ė ir ž?”

„A.: Taip kaip e, s ir z, tiktai tariant liežuvi reikia pridėti prie gomurio vietoje dantų.”

Iš tokio atsakymo nieko negalima suprasti: nei kuriou gomurio vieton reikia pridėti liežuvis, nei kuri liežuvio dalis.

Toliaus visai klaidingai sakoma, kad ė tariama, kaip „pratesta e“.

Arba vėl: Kas tai yra linksniavimas? Atsakoma: „Linksniavimas yra tai atmainymas žodžio galūnės dėl pridavimo žodžiui kitos prasmės.“ Kad linksnys mainytų žodžio prasmę — negirdėtas daigtas: linksnys teparodo, kokiam padėjime yra daigtas, sulyginant su kitu.

„Gramatikos“ rašytojui nežinoma, koks yra skirtas tarp žodžio šaknies ir kamieno, dėltoji pas jį ne-

neaiškus išėjęs išguldymas, kokius linksniavimus kokie žodžiai padaro: rašytojas tesprendžia apie tai vien pagal galūnių, kurios — reikia dar pridurti — nevisur teisingai galūnėmis vadinama.

Užtinkame klaidų netgi linksniavimo pavyzdžiuose. Štai kad ir 3-čiojo linksniav. Dvisk. Duot. ir Padarg. „Gramatikoj“ skamba taip: dviem vagiem, dviem akim, vietoj dviem vagim, dviem akim.

Šitaip žiūrinėdami ištisą „Gramatiką“, bemaž kiekvienam skirsnyj užčiuopiame tokius ar kitokius negalus. Nėr mums reikalo visi jie parodyti. Išteks ir to, kas pastebėta, kad turėtume apie sakomos „Gramatikos“ kokybę supratimą. „Gramatika“ nelabai kokia. Matyt, parašyta ant greitųjų, be išigilinimo dalykan.

Apie kalbos grynumą bei aiškumą rašytojas irgi mažai tesirūpino. Jo sakiniai nekartą galima ir vienaip ir antraip suprasti...

Knigelė įrišta į gan gerus drobinius apdarus. Tik gaila, kad gerai padarytus apdarus neradome tuolygiai surengto turinio... —

Kl. Jurg—nis.

ŠIS BEI TAS.

¶ Kas pirmasai atėjo Amerikon?

Iš istorijos žinome, kad Ameriką atrado Christoforas Columbus (Kolumbus); jau gana senai iškilo ginčai kas link to, ar Columbus ištikrųjų buvo pirmas žmogus, pasiekęs Amerikos pakraščius. Dabar jau šis klausimas šiek tiek paaiškėjo ir pirma Amerikos atradėjų garbė tenka ne Columbai, bet Norvegijos jurininkams; tik tie atradėjai žuvo ir nepranešė Europai apie naują pasaulį, kaip tai padarė Columbus. „Historiškojo Norvegijos sūnų archivo“ kuratoriui H. Holandui pasisekė surasti tūloje historiškoje draugijoje Chicagoje akmenį su gana akyvu parašu, kuris tapo iškirstas dar 1362 metuose. Jis atrasta Dongijas pavieta, Minnesota valstijoje; parašas yra padarytas rūnų rašyba senobės norvegų kalboje. Christijanijos universiteto profesorių komitetas pasirūpino išversti tą parašą; štai kaip jis skamba: „Aštuoni Gotai ir dvidešimts du Norvegai keliavo iš Vinejardo į vakarus. Mēs sustojome ant dviejų uolinių salų atstume vienos dienos kelionės nuo šio akmens. Iš ryto mēs išėjome žvejotų. Sugrįžę radome dešimtį mūsų sandraugų nebegyvus ir kraujų paplūdusius, mus gi šv. Marija išgelbėjo nuo prapulties 1362 metuose“. Parašas, kaip matome, labai akylas; nėra abejonės, kad ir likusieji vyrai, padėję ant akmens minėtąjį parašą, dingo kovoje su vietiniais Amerikos gyventojais ar su kitokiomis aplinkybėmis. Tie trisdešimts vyrų atkeliavo Amerikon 1362 m., o Columbus tiktai 1492 m.; vienok šiam pastaramjam teko pilna garbė, nesa jo nepaprasta drąsa bei energija pratiesė platų vieškelį žmonijos progresui.

¶ Anglas kritikas apie Ameriką.

Plačiau žinomas anglas rašytojas ir kritikas George B. Shaw, Amerikos rašytojų užkviestas paviešėtų Amerikoje pereitų Kalėdų laike, štai ką parašė apie čionykštį surėdymą: „Kas da reikalas Londono gyventojui keliauti Amerikon? Aš dabar esu tokioje vietoje, kokios nėra Amerikoje. Tą mato ir patįs amerikėnai, nesa kitaip jie nekeliautų Londonan būrių-būriais. Gal būti, kad tos jų kelionės priežastis yra tame, jog jie nepažįsta savojo krašto; nesa jie visados labai nusistebi, kuomet jiems kas papasakoja apie santikius jų tėvynėje. Paveizdai amerikėnai visai nežino, kad Suvienytose Valstijose nėra laisvės. Kadangi aš esu gana dailus vyras, tad labai gali būti, kad, kaip tik išlipsiu ant Amerikos sauszemio, mane tuojaus suareštuos, kaipo asmenį, pavojingą Amerikos moterims. Arba gali mane užrakinti į šaltąją, nesa aš pripažįstu reikalingomis sutuoktuvių reformas ir visai netikiu istorijai apie Eliją. *) Atsižvelgus į liaudies skurdą, ar galima vadinti Ameriką laisvės kraštu.

Santikiai Karolinoje verpyklose, kur mažučiai kūdykiai išnaudojami iki paskūtiniam lašui kraujo, yra daug bjauresni, negu kad buvo pas mus Mančesterį 100 metų atgal. Mēs radome vaistą tai ligai, ir amerikėnai apie jį žino, vienok nenori jo panaudot, nesa nenori būti laisvais. Jiems rūpi tiktai semti dolarus, o kokiais keliais tie dolarai pareina — jiems ne galvoj.

Tiesa, aš labai mėgstu ir vertinu ironiją, vienok, neatsižvelgiant į tai, jokio neturiu noro matyti Laisvės stovylą, kuri stypso pas New-Yorko uostą. Keliauti Amerikon reiškia tiek pat, kaip civilizacijoje pasitraukti atgal bent pusę metšimčio. Gyvenimas Amerikoje atrodo visai taip, kaip ir Europos gyvenimas 200 metų atgal. Jai bent tas tėra skirtumas, kad pasidėkavojant socialiniam banditizmui, tas gyvenimas virto dar sunkesnis.”

Ar tiesą sako minėtasai Anglijos kritikas — tegul pagalvoja skaitytojas.

¶ Kas mus pražutin veda?

„Lietuva“ išlėido 1910 metams kalendorių, kuriame užtinkame labai įdomias žinias bei skatlines iš lietuvių gyvenimo Amerikoje.

Pažvelgus į skirsnį: „Statistiškos žinios iš Amerikos lietuvių gyvenimo“, puola akysun daugelis didelių spragų ir pačioje statistikoje ir lietuvių gyvenime. Svarbiausia spraga, mūsų nuomone, tame, kad praleista, kiek kokin miestelin ateina laikraščiu, tų šviesos spindulų; koks, maž daug, skaitlius analfabetų, t. y., nemokančių skaityti ir rašyti ir t. p. Iš daugiar žinios nepilnos: kalbama apie draugystes, klebonus turtus, o nepasakoma, kiek yra tokiose turtingose vietose — lietuviškų „saliūnų“ (smūklių); juk klausimas apie girtuoklybę benebus vienas svarbiausių mūsų gyvenime.

*) Šventraštyje pasakojama, buk Elijas išbuvęs 3 dienas bangžuvės viduriuose ir išlikęs gyvas.

„Lietuvos“ redakcijai pasisekė surinkti statistikos žinias iš 162 vietų; žinios apie „saliūnus,“ (karčiamas, kaip sakoma kalendoriuje) paduota iš 27 vietų. Pažvelgkime į tas skaitlines, ką jos mums pasakys: 27 vietose randame 274 smūkes (180 pripuola Chicago lietuviams); tose kolonijose lietuvių gyvena išviso 61 tūkstantis (maž–daug), tame skaitliuje vyrai, moteris, merginos ir gana daug vaikų. Kiek asmenų užlaiko saliūną? 222 žmonės (tame skaitliuje turim ir kūdykius ir dailiąją lytį)! Bet jai iš tų skaitlinių atimsime 180 Chicagos saliūnų ir 50.000 Chicagos lietuvių, pasirodys, kad 121 žmogus užlaiko vieną saliūną!

Daleiskime, kad, abelnai imant, kiekvienas saliūnas išmoka už vietą, šviesą ir šilumą 50 dol. par mėnesį, arba 600 dol. į metus; už leidimą pardavinėti svaiginančius gėrimus – po 1.000 dol. į metus; kiekvieno saliūno uždarbis (pragyvenimas paties saliūnininko, jo šeimos, užlaikymas darbininko ir t. p.) — 1.500 į metus; jai svaiginanti gėrimai atneša saliūnui 50% pelno, tai, norint apdengti lėšas (1.600) ir gauti uždarbį (1.500), reikia, kad į saliūno kasą įplauktų 6.200 dol. ir, kitaip sakant už gėrimus užmokėti bravarams \$ 3.100.

Ką-gi tos skaitlinės reiškia? Į minėtuosius 274 saliūnus turi įplaukti par metus 1 milijonas 738 tūkstančiai ir 8 šimtai dol. ir, kitaip sakant, lietuvis iš minėto skaitliaus (61.000) turi pragerti \$ 28-50 par metus. Žinoma, reikia paimti atidžion ir tai, kad lietuvių saliūnus aplanko ir kitataučiai; vienok-gi didesnė dalis „iškasčių“ saliūno užlaikymui guli ant mūsų vargdiečių - žmonelių sprando. Ar šiaip, ar taip žiūrėsime, neapsiriksime pasakę, kad tik ką nurodyta skaitlinė nėra pardidelė; jai žmogus kasdieną palieka saliūne 10 ¢., tai par metus saliūnininkas surenka iš tokio žmogaus 30 dol. su viršum. Gi Lietuvoje (pvz. Kauno gub.) apskritai imant, vienas žmogus neišleidžia ant svaiginančių gėrimų daugiau par 5 rublius.

Pažvelgus statistikon atidžiau, 162 vietose nerasisime nei vienos lietuviškos mokyklėlės. O juk jai tie 61.000 žmonių iš paliekamų saliūnuose \$ 28.00 paskirtų po 10 ¢. apšvietos reikalams — kas metai turėtume 6.100 dol. ir, neveikiai tebus. Ne pro šalį bus pastebėjus, kad lietuvių dvasiškija Amerikoje išsiuosdama kovoja su „cicilikais“, „šliuptarniais“ ir kitokiais „bažnyčios priešais“, o blaivybė ir apšvietimas alkoholyj skęstančių lietuvių jiems visai nerūpi.

¶ „Lietuvos Bankas“

Neperseniai laikraščiai pranešė, kad Lenkijoje, Varšavoje, susiorganizavo bendrovė „Kłobski i S-ka“, (ar Chłopski i S-ka). Tos bendrovės tikslas — supirkti Lietuvoje tas žemes, kurias galima, ir išparduoti jas lenkams kolonistams. Kitais žodžiais sakant, geidžiama įvesti į Lietuvą naują ir ištikimą polonizacijos gaivalą

— ūkininką; iki šiol lietuvius telenkino dvarponiai ir kuningijos dalis. Matoma, kad lenkai yra geri mokiniai: vokiečių duotos jiems lekcijos Poznaniuje nenuėjo ant vėjo. Tatai atsispyrimui prieš tą naują įrengiamą „spolka“ Lietuvoje sumanyta yra suorganizuoti „Lietuvos Banką“, kuris pirktų žemę nuo visų, kas ją nori parduoti ir pavesti ją (ar tai parduoti, ar išnuomoti) saviems. Męs Amerikos lietuviai turėtume būtinai prisidėti prie tokio dalyko. Tas mums būtų naudinga iš daugelio atžvilgių; visų pirmu piningai nedingtu, nesa būtų įdedami į teisingą bankinį reikalą; antra — eitu Lietuvon ir daugintų tenai mūsų tautos turta; trečia — atneštų didesni ūšimti, negu čia, kur gauname 2 — 3%, o kartais ir to negauname. Jai rusinai Galicijoje turi savo tautišką banką, šiandieną vertą į pusantro milijono kronų, tai kodėl męs negalėtume to įkūnyti? Tiesa, rusinų yra daugiau, negu mūsų, bet ne jų skaitligumas sutvėrė banką: geri norai tautiečių ir piningai, kuriuos dėjo pasiturintįs žmonės. Mums reikia pasekti savo brolių rusinų pavyzdį.

KLAIDOS ATITAIŠYMAS.

16-me puslapyje antroje eilutėje par neapsižiūrėjimą išiskverbė stambi klaida: vietoj „rašytą 1887 m.“ turi būti „rašytą 1884 m.“ —

THE LITHUANIAN MONTHLY MAGAZINE

„LAISVOJI MINTIS“

Published every month

BY

Lithuanian Publishing Associate

— „LAISVOJI MINTIS“ —

President A. Grybas,

Treasurer Dr. J. Šliupas,

Secretary V. K. Račkauskas.

Yearly subscription rates.

In the United States \$ 2.00.

Foreign Countries \$ 2.50.

A single copy 20 ¢.

ADVERTISING RATES ON APPLICATION.

All communication should be addressed:

„LAISVOJI MINTIS“

1102 Blair ave.,

SCRANTON, PA.

